

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Historický ústav Filozofické fakulty

Diplomová práce

Kultura spaní netolických měšťanů v 18. století

Vypracovala: Alena Pilná
Vedoucí práce: prof. PhDr. Václav Bůžek, CSc.

České Budějovice 2014

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice, 8. srpna 2014

.....
Alena Pilná

Poděkování

V první řadě bych chtěla velice poděkovat panu prof. PhDr. Václavu Bůžkovi, CSc., za cenné rady a připomínky při vedení mé diplomové práce. Velice si cením jeho profesionálního a vstřícného přístupu. Dále bych chtěla poděkovat kolektivu pracovníků ve Státním okresním archivu v Prachaticích za jejich velkou ochotu při zpřístupňování pramenů. Mé neskonale díky patří mé rodině, která mě plně podporovala při studiu a hlavně při psaní této práce. Zvláštní poděkování si zaslouží především moje mamka za neochabující podporu a trpělivost. Za podporu děkuji i svým přátelům.

Anotace

Cílem diplomové práce „*Kultura spaní netolických měšťanů v 18. století*“ bylo studium dějin každodennosti měšťanů a měšťanek v Netolicích v 18. století s důrazem na hmotnou kulturu spaní. Hlavním pramenem pro tuto práci byly pozůstalostní inventáře. Při jejich studiu se autorka soustředila na předměty spjaté s kulturou spaní – na prostory určené ke spaní, na typologii postelí a jejich výbavu, lůžkoviny. Inventáře byly následně podrobeny sociální, profesní a genderové stratifikaci. Předkládaná práce je případovou studií, která by mohla být jedním z prvních kroků při soustavném zkoumání hmotné kultury spaní v měšťanském prostředí.

Annotation

This diploma thesis is called "*The sleeping culture of the Netolice burgesses in 18th century*" and its aim is to reveal the history of their everyday life in Netolice in 18th century with the emphasis on the material sleeping culture. The probate inventories were used as the main sources. The author focused on the objects which were linked to sleeping – sleeping rooms, beds and bedding. Then the probate inventories were divided by social, professional and gender stratification. This diploma thesis could be the first step of the systematic study of the sleeping culture in the burgesses environmental.

OBSAH

I. Úvod	7
I. 1. Pozůstalostní inventář.....	11
I. 2. Pozůstalostní inventář měšťanů města Netolice v 18. století.....	13
I. 3. Metodologický postup a cíl práce.....	16
II. Netolice a měšťanský dům 18. století	19
II. 1. Struktura měšťanského domu.....	23
III. Kultura spaní.....	32
IV. Kultura spaní netolických měšťanů v 18. století	39
IV. 1. Prostory určené ke spaní.....	40
IV. 2. Typologie postelí	47
IV. 3. Výbava lože	49
IV. 4. Sociální, profesní a generová stratifikace	50
V. Závěr	59
VI. Seznam pramenů a literatury	61
VII. Seznam příloh.....	68
VIII. Přílohy.....	69

I. Úvod

Dějiny kultury každodenního života měšťanů jsou nevyčerpatelnou studnicí témat k bádání. Měšťanské domácnosti se těší přetrvávající pozornosti již několik desítek let, ale její míra není ve všech dobách stejná. Nejdůkladněji prozkoumaným obdobím vývoje měšťanské domácnosti a jejího vybavení je beze sporu doba předbělohorská.¹ Historikové vycházeli především z výzkumu pramenů hromadné povahy, např. pozůstalostních inventářů a testamentů. Období po Bílé hoře je historiky, co se týče měšťanských domácností, dosti opomíjené. Na nutnost soustředit studium také na tuto dobu upozornila již konference, která v roce 1990 proběhla v Pardubicích a jejímž výsledkem je sborník prací týkajících se českých měst v 16. – 18. století.² I když se objevily práce, které se snažily pokrýt 17. a 18. století, převažovala témata politická, náboženská nebo ta, která zkoumala vztahy mezi jednotlivými sociálními skupinami obyvatel.³ Každodenní kultura byla značně upozaděna. Předkládaná diplomová práce je případovou studií, která se zabývá právě každodenní kulturou vybrané městské lokality zejména v 18. století s důrazem na hmotnou kulturu spaní.

Města, měšťanská domácnost a jejich hmotná kultura byla zajímavým tématem již na přelomu 19. a 20. století. K jejich studiu nejvíce přispěl kulturní historik Zikmund Winter, který na základě znalostí rozsáhlého souboru městských pramenů vytvořil celou řadu faktograficky přínosných knih. Již na počátku devadesátých let 19. století patřil Winter mezi uznávané historiky na poli kulturní historie českých měst v období 15. – 17. století. Vedle Wintera v té době působili další historikové, kteří svými pracemi doplnili dějiny kultury v dalších společenských vrstvách. Studium šlechty a jejích sídel se soustavně věnoval August Sedláček a český venkovský život probádal Čeněk Zíbrt.⁴

¹ Např. Václav BŮŽEK – Hana BŮŽKOVÁ – Jana STEJSKALOVÁ, *Měšťanské domácnosti v předbělohorských jižních Čechách (Prameny, metody, stratifikace)*, JSH 59, 1990, s. 65 – 80; V. BŮŽEK, *Každodenní kultura jihočeských měšťanských domácností v předbělohorské době*, in: V. BŮŽEK (ed.), *Kultura každodenního života českých a moravských měst v předbělohorské době*, České Budějovice 1991 (dále jen OH 1), s. 43 – 73; Jiřina HOLINKOVÁ, *Měšťanská kultura v předbělohorské Olomouci*, tamtéž, s. 165 – 178; Michaela NEUDERTOVÁ, *Domácnosti lounských měšťanů v předbělohorské době*, in: Jaroslav PÁNEK (ed.), *Česká města v 16. – 18. století*, Praha 1991, s. 245 – 251.

² J. PÁNEK (ed.), *Česká města*.

³ Např. studie a referáty přednesené na výše zmíněné konferenci v Pardubicích: Jiří MIKULEC, *Města a vesničky poddaní v pobělohorské době*, in: J. PÁNEK (ed.), *Česká města*, s. 139 – 151; Zdeněk HOJDA, *Kultura pobělohorských měst*, tamtéž, s. 215 – 226.

⁴ Josef BLÜML, *Zikmund Winter a česká kulturní historie*, OH 1, 1991, s. 179 – 198; TÝŽ, *Kulturní historik Zikmund Winter*, in: Věra BROŽOVÁ (ed.), *Zikmund Winter mezi historií a uměním*, Rakovník 1999, s. 51 – 59; TÝŽ, *Kulturní historie v pojetí Čenka Zíbrta*, in: Dagmar BLÜMLOVÁ, *10 let kulturní historie v Českých Budějovicích, Pelhřimov 2001*, s. 29 – 50; TÝŽ, *Kulturní historik Čeněk Zíbrt*,

Význam prací Zikmunda Wintera je bezesporu velký. Během svého působení se věnoval městům, jejich rozvoji, obyvatelům a jejich životu. Stranou nezůstal ani výzkum hmotné kultury měšťanských domácností a řemesel. Odbornost jeho studií snižuje nedůsledné uvádění pramenů, které Winter využíval, a v některých případech neucelené a nedokončené bádání. Byl kritizován za přílišné hromadění pramenů a nedůslednou interpretaci. Přes tyto výtky jsou Winterovy práce velmi důležité pro studium dějin měst a městské kultury v 15. a 16. století.⁵ Badatel je může využít jako úvod do studia daného tématu.

Zájem o hmotnou kulturu po ukončení práce Zikmunda Wintera značně ochladl. Znovu ho obnovil v rozmezí sedmdesátých až devadesátých let Josef Petráň. Velmi hodnotným příspěvkem je dvojdílná publikace o hmotné kultuře.⁶ Jeho práce, společně s dalšími historiky, je kompaktnější a přináší nové pohledy díky využití obrazového materiálu a hmotných pramenů. Ve dvou dílech pokrývá téměř všechna odvětví hmotné kultury za rozsáhlé časové období ve všech vrstvách společnosti. Též upozorňuje na rozšiřující se spektrum problémů, které zahrnuje dějiny kultury do svého zorného pole zejména v mezioborovém výzkumu kulturně historických disciplín, archeologie, etnografie, sociálního dějepisectví atd. Díky novému vymezení každodennosti, v rámci něhož opouští předchozí popisné studium, se objevují nové otázky, které kladou důraz nejen na věcnou kulturu – co lidé jedli, jak bydleli, ale i na způsob, jakým se lidé projevovali ve vlastním prostoru a jak si vytvářeli vlastní identitu.⁷ Měšťanským prostředím se Josef Petráň více zabýval ve studii o středověké lexikografii k názvosloví domu.⁸ Společně s Lýdií Petráňovou zkoumali vývoj měšťanského domu a na základě dvou slovníkových školních příruček *Bohemář* (1359) a *Glosář* (1359-1363) se věnovali lexikologii domu. Nelze opominout studii Josefa Macka, ve které se autor pokusil pomocí sémantiky přispět ke komplexnímu zkoumání domu.⁹

Národopisný věstník 19, 2002, s. 5 – 17; TÝŽ, *Život Čeňka Zibrta*, in: D. BLÜMLOVÁ (ed.), *Čeňk Zibrta a kulturní historie*, České Budějovice 2003 (= *Historia culturae* II, *Studia* 1), s. 9 – 40.

⁵ Zikmund WINTER *Kulturní obraz českých měst* I-II, Praha 1890; TÝŽ, *V měšťanské světnici starodávné*, Praha 1895; TÝŽ, *Z rodiny a domácnosti staročeské*, Praha 1911; TÝŽ, *Zlatá doba měst českých*, Praha 1913; TÝŽ, *Z měšťanských živností*, Praha 1925.

⁶ Josef PETRÁŇ, *Dějiny hmotné kultury* I/1 - 2. *Vymezení kulturních dějin. Kultura každodenního života od pravěku do 15. století*, Praha 1985; TÝŽ, *Dějiny hmotné kultury* II/1 - 2. *Kultura každodenního života od 16. do 18. století*, Praha 1995, 1997.

⁷ TÝŽ, *Dějiny hmotné kultury* II/1, Praha 1995, s. 19.

⁸ Lýdia PETRÁŇOVÁ – Josef PETRÁŇ, *Středověká lexikografie k názvosloví domu a jeho příslušenství*, Husitský Tábor 10, 1991, s. 17 – 46.

⁹ Josef MACEK, *K sémantice středověkého domu a jeho vnitřního členění*, tamtéž, s. 47 – 66.

Od sedmdesátých do devadesátých let 20. století vznikla řada obsáhlejších i drobnějších studií autorů, kteří obraceli pozornost k výzkumu měšťanské domácnosti. V porovnání s komplexním pojetím hmotné kultury kolektivu autorů v čele s Josefem Petráněm se historikové v této době snažili více zúžit záběr svého zájmu a postihnout pouze určitou regionální oblast. Např. Jiří Pešek a Zdeněk Hojda se věnovali výhradně pražskému prostředí.¹⁰ Jiří Pešek založil svoji práci na studiu pražských testamentů a knih pozůstalostních inventářů. Jeho studie jsou významné zejména z hlediska teoretického a metodologického. Písemnosti uložené v Archivu hlavního města Prahy podrobil kritickému zhodnocení a na základě výsledků naznačil možné přístupy k těmto pramenům, a následně jejich zpracování a využití.

Zdeněk Hojda se na základě studia pramenů měšťanů Starého Města pražského zabýval rozsáhlým souborem obrazů v domácnostech. Svoji studii uvedl krátkou kapitolou o vývoji města po Bílé hoře, následně představil zkoumaný pramen – pozůstalostní inventář – a dále se věnoval výzkumu obrazů. Obrazy ho zajímaly nejen jako dekorace místností v domácnosti, ale na proměně jejich námětů se snažil zachytit vývoj mentality v měšťanském prostředí. Ve druhé části svého příspěvku k dějinám kultury barokní Prahy navázal na svůj výzkum a zkoumané prameny podrobil novým otázkám. Zastavil se u sociální struktury kulturně aktivních vrstev, pokusil se zařadit obrazové sběratelství do kontextu jiných kulturních aktivit a porovnat pražskou městskou kulturu se situací v jiných středoevropských městech.¹¹

Kromě pražského centra se měšťanskému prostředí věnovala Jiřina Holinková. Svůj výzkum směřovala k písemným pramenům dochovaným v archivu města Olomouc.¹² Díky velkému množství pramenů, které podrobila studiu, vytvořila ucelený pohled na měšťanské domácnosti 16. – 17. století. Mnohostranná obraznost pramenů a dochování pramenů hmotných umožnilo náhled do života bohatých měšťanů, řemeslníků i obyvatel Olomouce bez většího majetku. Olomouckými měšťany se zabýval i Petr Voit, který z přístupných pramenů vypracoval studii o měšťanských knihovnách, souboru knih a možném vytvoření pohledu na mentalitu dobového

¹⁰ Z. HOJDA, *Výtvarná díla v domech staroměstských měšťanů v letech 1627 – 1740. Příspěvek k dějinám kultury barokní Prahy I*, PSH 26, 1993, s. 38 – 102; TÝŽ, *Kulturní investice staroměstských měšťanů v letech 1627 – 1740. Příspěvek k dějinám kultury barokní Prahy II*, PSH 27, 1994, s. 47 – 104; Jiří PEŠEK, *Pražské knihy kšaftů a inventářů. Příspěvek k jejich struktuře a vývoji v době předbělohorské*, PSH 15, 1982, s. 63 – 92; TÝŽ, *Kultura českých předbělohorských měst (1547 – 1620)*, in: J. PÁNEK (ed.), *Česká města*, s. 203 – 214.

¹¹ Z. HOJDA, *Výtvarná díla*, s. 86.

¹² J. HOLINKOVÁ, *Měšťanská kultura*.

člověka.¹³ Dalším městem, jehož archiv skýtá cenné prameny, jsou Louny. Tomuto královskému městu a především kultuře jeho obyvatel v době předbělohorské věnovala svoji pozornost zvláště historička Michaela Neudertová.¹⁴ Stejně jako Holinková v případě Olomouce i Neudertová zkoumala každodennost měšťanů ve světle pozůstalostních inventářů.

Důležitým střediskem práce o měšťanských domácnostech jsou jižní Čechy. Ve výše zmíněných studiích věnujících se kultuře předbělohorských měst – Praha, Olomouc a Louny – se historikové především zabývali úzce vymezeným okruhem bádání na poli kultury knižní, výtvarné a hudební. V jižních Čechách byla využita jiná metoda. Na základě studia obdobných pramenů – pozůstalostních inventářů, kšaftů, svatebních smluv – vytvořili autoři ve svých studiích pohled na kulturní úroveň měšťanských domácností z pohledu integrace geografického, ekonomického a sociálního hlediska.¹⁵ Práce Václava Bůžka a dalších jihočeských autorů představují každodenní život rodiny i jednotlivce ve světle společenského a profesního postavení měšťana. Odkazují na jeho materiální movitost a také na jeho postavení v sociální síti tehdejších městských lokalit. Pod vedením Václava Bůžka vznikla celá řada diplomových prací, které se věnují měšťanským domácnostem a každodenní kultuře. Do pole jejich badatelského zájmu spadá nejenom každodennost s důrazem na hmotnou kulturu a její výčet, ale autoři se snaží upozornit i na postavení měšťana ve světě sousedských vztahů a na jeho celkovou pozici mezi ostatními měšťany na základě jeho majetku i jeho kulturní úrovně. Vybraná témata jsou studována pro širší geografické oblasti, ale objevují se i úzce specifikované regionální práce, které se vztahují pouze k jedné městské lokalitě.¹⁶

¹³ Petr VOIT, *Měšťanské knihovny v Olomouci před Bílou horou*, Vlastivědný věstník moravský 2, 1981, s. 197 – 207

¹⁴ M. NEUDERTOVIČ, *Domácnosti; Táž, Život a dům mistra Adama Cholossia Pelhřimovského, písaře královského města Loun*, OH 1, 1991, s. 129 – 146; Táž, *Odras kultury každodenního života lounských měšťanů rudolfínské doby ve světle inventářů pozůstalosti*, Ústí nad Labem 1989.

¹⁵ V. BŮŽEK – H. BŮŽKOVÁ – J. STEJSKALOVÁ, *Měšťanské domácnosti; tíž, Interiéry domů v jihočeských předbělohorských městech. Životní styl měšťanů v době pozdní renesance a manýrismu*, JSH 59, 1990, s. 113 - 127; V. BŮŽEK, *Každodenní kultura*; TÝŽ, *Městské domácnosti úředníků a dvořanů posledních Rožmberků*, in: Zdeněk BENEŠ – Eduard MAUR – Jaroslav PÁNEK (edd.), *Poceta Josefu Petráňovi. Sborník prací z českých dějin k 60. narozeninám prof. dr. Josefa Petráně*, Praha 1991, s. 301 – 325.

¹⁶ Např. Hana PROKOPCOVÁ, *Kulturní úroveň měšťanských domácností v předbělohorských jižních Čechách (České Budějovice a Český Krumlov)*, České Budějovice 1986 (Diplomová práce PF JU); Jana STEJSKALOVÁ, *Předbělohorské domácnosti jindřichohradeckých a prachatických měšťanů*, České Budějovice 1989 (Diplomová práce PF JU); Martina KOZLÍKOVÁ, *Kulturní úroveň českobudějovických měšťanských domácností v 17. a na počátku 18. století*, České Budějovice 1997 (Diplomová práce PF JU); Jana KREJČOVÁ, *Domácnosti netolických měšťanů v 18. století*, České Budějovice 1995 (Diplomová práce PF JU); Pavel KODERA, *Prostory a prostorovost měšťanských domů v raně novověkých jižních Čechách a Praze*, České Budějovice 1997 (Diplomová práce PF JU); Zdena

I. 1. Pozůstalostní inventář

Nejvýznamnějším pramenem pro studium měšťanské domácnosti je pozůstalostní inventář, který je definovaný jako soupis všech pozůstalých věcí po zemřelé osobě.¹⁷ Tyto věci bývaly sepsány v zájmu města, vdovy, sirot nebo věřitelů. Tyto soupisy pozůstalostí vznikaly kvůli jejich rozdělení a k případnému určení poručníků sirotků.¹⁸ Zapsání majetku zesnulé osoby provedla komise, vyslána městskou radou, výjimečně pak někdo ze zainteresovaných dědiců. Inventarizační komise, která byla tvořena několika radními a jedním písařem, procházela jednotlivými místnostmi a písař zapisoval nebožtíkovu pozůstalost. Starší inventáře byly sepisovány podle jednotlivých místností v pořadí, ve kterém komise procházela domem. V druhé polovině 17. století došlo ke změně. Inventář byl rozdělen nikoliv na jednotlivé místnosti, ale hlavním faktorem, kterým se komise řídila, byla druhová skladba zapisovaného majetku. Právní ustanovení pozůstalostního inventáře je obsažené v několika článcích *Práv městských Království českého a Markrabství moravského* M. Pavla Krystiana z Koldína.¹⁹

Početné soubory těchto pramenů, obsahující cenné informace pro bližší studium každodenní kultury, umožňují badatelům práci na bázi kvantifikace díky jejich masivnímu rozšíření a možnosti statistického zpracování. Kromě toho velká část inventářů je natolik obsáhlých, že poskytují dostačující materiál pro studie týkající se konkrétní domácnosti vybraného měšťana.²⁰ Při zkoumání pozůstalostních inventářů lze nalézt odpovědi na mnohé otázky. Jak vypadal měšťanský dům? Kolik měl místností? Jaké bylo jeho vnitřní členění? Jak byly místnosti vybavené? Jak probíhala inventarizace? Jaké vybavení se nacházelo v domě? Jaký nábytek měšťané používali? Jak tento nábytek vypadal a z jakého byl materiálu? Jakým způsobem se mohla projevat sociální a majetková různorodost ve vybavení domácností? Dále je možné se ptát, kolik bylo dědiců a jakým dílem si rozdělovali peníze v hotovosti a pozůstalé

FLAŠKOVÁ, Měšťané 17. a 18. století ve světle testamentů, České Budějovice 1996 (Diplomová práce PF JU).

¹⁷ J. PEŠEK, *Pozůstalostní inventář jako pramen poznání kultury každodenního života*, OH 1, 1991, s. 30 – 42, zde s. 31.

¹⁸ Tamtéž.

¹⁹ Josef JIREČEK (ed.), *Práva městská Království českého a Markrabství moravského* M. Pavla Krystiana z Koldína, Praha 1876.

²⁰ M. NEUDERTOVIČOVÁ, *Život*. Ve své studii se historička zabývala inventáři města Loun, mezi kterými byl významný inventář mistra Adama Cholossiuse Pelhřimovského. Tento pramen doplnila o dva testamenty a další záznamy týkající se osoby tohoto měšťana, a vytvořila zdařilý obraz jeho života a jeho domácnosti. I mezi netolickými inventáři je řada velmi obsáhlých soupisů – např. pozůstalostní inventář po zesnulém Tomáši Kaňkovi – SOKA Prachatice, AM Netolice, Spisový materiál, kart. 104, pozůstalostní inventář po Tomáši Kaňkovi.

nemovité majetky. Získaná data jsou základem k dalšímu zpracování a umožňují určení podoby tehdejší domácnosti. K celistvému pohledu na měšťanskou domácnost je potřeba tyto písemnosti doplnit o další obdobné prameny, např. testamenty nebo svatební smlouvy, též o obrazový materiál, který je přístupný v edicích dobových tisků, a v neposlední řadě i o hmotné prameny. Komplexní studium všech uvedených typů pramenů, které je nutno podrobit kritickému zkoumání, vyžaduje interdisciplinární a dlouhodobý průzkum pro precizní zpracování.

Zájem o studium pozůstalostních inventářů v tradici českého dějepisce trvá již od doby meziválečné. Mezi první studie, týkající se tohoto pramene, patří práce Josefa Dostála a Františka Hrubého.²¹ Jejich pokračovatelem byl v šedesátých letech 20. století historik Josef Hanzal.²² Výzkum se ve velké míře rozšířil až zejména v osmdesátých letech 20. století díky práci Jiřího Peška.²³ Ten se ve své studii *Pozůstalostní inventáře jako pramen poznání kultury každodenního života* snažil přiblížit širšímu okolí možnosti využití pozůstalostních inventářů. Odkazuje nejen na český, ale i evropský obrat k tomuto typu pramene a jako zásadní uvádí symposium *The probate inventories. A new source for the historical study of wealth, material culture and agricultural development*, které proběhlo ve Wageningen v roce 1980. Inventáře tu byly představeny jako důležité a nezbytné prameny pro výzkum nejen hmotné kultury.²⁴ Svoji studii Pešek zakončuje nastíněním několika možných způsobů studia pozůstalostních inventářů a jejich interpretací.

Tento pramen je hodnotným materiálem pro bádání ve všech společenských vrstvách. Jak bylo již patrné, výzkumu byly podrobeny i inventáře venkovské. Jedna z prvních prací, které se týkaly zpracování těchto inventářů, byla studie Josefa Tlapáka. Problematika venkova byla nastíněna také v díle Lýdie Petráňové a Josefa Vařeky, popř. ve studii Josefa Grulichy a Pavla Matlase.²⁵ V posledních letech vzniklo několik příkladových studií, které se zabývaly šlechtickým prostředím. Zámecké inventáře

²¹ Josef DOSTÁL, *Inventář svršků na panství rychnovském z doby konfiskací pobělohorských*, Časopis pro dějiny venkova 13, 1926, s. 208 – 212; František HRUBÝ, *Selské a panské inventáře v době předbělohorské*, ČČH 33, 1927, s. 21 – 58, 236 – 306.

²² Josef HANZAL, *Předbělohorské poddanské inventáře*, Český lid 50, 1963, s. 169 – 174.

²³ J. PEŠEK, *Pražské knihy; TÝŽ, Pozůstalostní inventáře*.

²⁴ TÝŽ, *Pozůstalostní inventáře*, s. 30.

²⁵ Josef TLAPÁK, *Z předbělohorských inventářů českých velkostatků*, Vědecké práce ČSAZV z dějin zemědělství a lesnictví 1959, s. 179 – 185; Lýdie PETRÁŇOVÁ – Josef VAŘEKA, *Vybavení venkovské zemědělské usadlosti v době předbělohorské (na pozadí poddanských inventářů)*, Archeologica Historica 12, 1987, s. 277 – 285; Josef GRULICH – Pavel MATLAS, *Hmotná kultura a projevy mentality venkovské společnosti*, Český lid 96, 2009, s. 1- 34.

obsahují bohaté soupisy šatníků, šperků, nábytku, knihoven a obrazů.²⁶ Tyto prameny bývají podrobovány stejně pečlivým rozborům jako v případě inventářů měšťanských a při jejich interpretování historikové berou v potaz další dochovaný materiál, který umožňuje podrobnější náhled do rezidencí. Oblíbenou zkoumanou společenskou skupinou se stala nižší šlechta a její pozůstalost.²⁷

I. 2. Pozůstalostní inventáře měšťanů města Netolice v 18. století

Předkládaná práce o každodenní kultuře spaní netolických měšťanů je založena na studiu pozůstalostních inventářů, které jsou uloženy ve Státním okresním archivu v Prachaticích ve fondu Archiv města Netolice.²⁸ Pro zkoumané období 18. století je v archivu dochován obsáhlý soubor inventářů, který je z části zapsán v městské knize pozůstalostí a dále se nachází ve spisovém materiálu města Netolice. Městská kniha pozůstalostí zahrnuje období mezi lety 1728 – 1798 a obsahuje zhruba pět desítek inventářů.²⁹ Další část tohoto souboru pozůstalostí je zaznamenána ve spisovém materiálu, a to v 11 kartonech z časového období 1723 - 1799.³⁰ Celkem bylo podrobně zpracováno 121 pozůstalostních inventářů pro rozmezí let 1723 – 1799. Většina z tohoto počtu byla zaznamenána ve spisovém materiálu a duplicitně v městské knize. Ve výsledku byly inventáře ze spisového materiálu doplněny o ty, které byly navíc v městské knize. Z celkového počtu 121 inventářů bylo 14 inventářů

²⁶ M. NEUDERTOVÁ, „*Item ve velkém fraucimoře před luthauzem se nachází...*“. Příspěvek ke studiu inventářů pozdně renesančních rezidencí v severozápadních Čechách, in: Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Rezidence a dvory v raném novověku*, České Budějovice 1999 (= OH 7), s. 163 – 199, Jiří KUBEŠ, *Reprezentační funkce sídel vyšší šlechty z českých zemí (1500-1740)* České Budějovice 2005 (Disertační práce FF JU); Dále jsou významné práce Martina Plevy, který podrobil šlechtické inventáře několika moravských rodů zevrubné analýze a přispěl zejména ke studiu knižní kultury – Martin PLEVA, *Knihovny několika moravských barokních šlechticů na základě jejich pozůstalostních inventářů*, in: Jitka RADIMSKÁ (ed.), *K výzkumu zámeckých, měšťanských a církevních knihoven. Pour une étude des bibliothèques aristocratiques, bourgeoises et conventuelles*, České Budějovice 2000 (Opera Romanica (dále jen OR) 1), s. 145 – 160; TÝŽ, *Knižní kultura moravského šlechtického rodu Petřvaldských z Petřvaldu v 17. a 18. století (co přinesl archivní výzkum)*, in: J. RADIMSKÁ (ed.), *K výzkumu zámeckých, měšťanských a církevních knihoven. „Čtenář a jeho knihovna“*, České Budějovice 2003 (= OR 4), s. 255 – 280.

²⁷ Např. Petr ČORNEJ, *K otázce životního stylu nižší šlechty před Bílou horou*, Středočeský sborník historický 15, 1980, s. 125 – 142; V. BŮŽEK, *Domácnosti nižší šlechty v předběllohorských Čechách*, in: Lenka BOBKOVÁ (ed.), *Život na šlechtickém sídle v 16. – 18. století*, Ústí nad Labem 1992 (=Acta Universitatis Purkinianae, Philosophica et historica I, Studia Historica 1), s. 42 – 64.

²⁸ Soubor inventářů obyvatel města Netolice podrobila studiu již Jana KREJČOVÁ, která ve své diplomové práci *Domácnosti netolických měšťanů v 18. století* provedla podrobnou analýzu inventářů, jejich sumarizaci a následnou stratifikaci měšťanů. Výsledkem její kvalitní práce bylo zhodnocení celkové situace měšťanů v 18. století s důrazem na profesní a sociální stratifikaci na základě podrobného studia inventářů a majetkové situace netolických měšťanů.

²⁹ SOKA Prachatice, AM Netolice, Kniha rozdělení pozůstalostí 3, 1728 – 1798, inv. č. 384, sign. II – 374.

³⁰ Tamtéž, Spisový materiál, kart. 100 – 110.

(tj. 12 % z celkového počtu) z *Knihy rozdělení pozůstalosti* a 107 (tj. 88 % ze všech inventářů) z kartonů spisového materiálu. Kromě těchto pramenů bylo nutno využít i další zdroje – matriky zemřelých a oddaných, které umožnily bližší určení a zařazení jednotlivých měšťanů.³¹

Netolické inventáře z vybraného období byly sepisovány komisí podle určitého vzorce a s jistou posloupností. Úvodní část vždy obsahovala údaje o zesnulém měšťanovi nebo zesnulé měšťance – jméno a příjmení zemřelé osoby, datum smrti nebo datum pořízení inventáře, popř. obojí,³² a celá jména osob pověřených inventarizací. Následoval jmenný seznam dědiců po zesnulém – pozůstalá choť, popř. manžel, a děti. U potomků byl zpravidla uveden i věk a rodinný stav. Po úvodních osobních údajích byla zaznamenána samotná inventarizace. Nejstarší pozůstalosti byly rozdělené podle jednotlivých místností, kterými inventarizační komise, tvořená zpravidla dvěma radními a jedním písařem, procházela. Do inventářů byla zanesena většinou celá dispozice domu, počínaje místnostmi v přízemí – dílnou či krámem a dolním pokojem.³³ Netolické měšťanské domy bývaly podsklepené a též předměty z těchto prostorů se objevovaly v inventářích.³⁴ Po schodišti vstoupila komise do pokojů v prvním patře – reprezentativní „*hořejší*“ světnice, menšího pokojíčku, zadního pokoje a přilehlých komor.³⁵ Díky těmto podrobným popisům jednotlivých pokojů je možné se věnovat studiu prostorovosti měšťanského domu, vybavení obytných prostor a zaplnění místností. Dále komise pokračovala do hospodářských budov a v některých případech do přilehlé zahrady.³⁶

Na základě studia netolických inventářů bylo zjištěno, že od šedesátých let 18. století se ustálená forma pozůstalostního inventáře v tomto jihočeském městě změnila. Místo popisu jednotlivých místností se kladl důraz na rozdělení pozůstalosti z hlediska tematického, tedy podle materiálu, cennosti a funkce. Po úvodní části, která byla ve své

³¹ Tamtéž, *Knihy posledních pořízení* 1, 1722 – 1802, inv. č. 382, sign. II – 372; SOA Třeboň, Sbirka matrik, Děkanský úřad Netolice, Matrika zemřelých 1725 – 1770; tamtéž, Matrika oddaných 1725 – 1784.

³² Datace jednotlivých soupisů umožnila sledování časové prodlevy mezi smrtí měšťana (měšťanky) a vznikem inventáře – v průměru se jedná o týdenní lhůtu.

³³ SOKA Prachatic, AM Netolice, Spisový materiál, kart. 105, pozůstalostní inventář po Kateřině Utíkalové.

³⁴ Tamtéž, kart. 104, pozůstalostní inventář po Michalu Vaclovi.

³⁵ Tamtéž, pozůstalostní inventář po Petru Pobřislvi.

³⁶ Pro toto studium je velmi přínosná diplomová práce P. KODERY *Prostory a prostorovost měšťanských domů v raně novověkých jižních Čechách a Praze*. Na příkladu několika vybraných městských lokalit vytvořil obsáhlou studii, která poukazuje na vývoj měšťanského domu, jeho vnitřní členění a vybavení zaplnění jednotlivých místností. Ve své práci dále poukazuje na možný další výzkum, který by přispěl k tomuto tématu.

podstatě zachována, následoval soupis nemovitého majetku zesnulé osoby, většinou čítající měšťanský dům (v některých případech i s lokačními údaji), další grunty, pole, louky a zahrady.³⁷ Soupis pokračoval zaznamenáním sumy peněz v hotovosti, dále cennostmi ze zlata a stříbra, které nebyly samozřejmostí v každé domácnosti.³⁸ Druhově – materiálové rozdělení následně obsahovalo předměty z mosaze a mědi, ze železa a z cínu, kuchyňské nádobí, dřevěný nábytek, v několika případech i výčet knih, obrazů a sošek, hospodářské potřeby, oděvy, lůžkoviny, množství obilí a dobytek.³⁹ U každého předmětu, který byl zaznamenán, byla určena jeho finanční hodnota a případně bylo uvedeno, kdo jej zdědil.⁴⁰ Často byly předměty popisovány a doplňovány o přesnější charakteristiku materiálu, barvy a zdobných prvků. Zejména u oděvů a lůžkovin bylo určeno umístění – v jaké truhle, popř. almaře, byly tyto předměty skladované a uchovávané.⁴¹ Po soupisu hmotného majetku byl většinou zapsán seznam aktivních a pasivních dluhů zesnulé osoby. Celý inventář uzavřela opětovná datace, podpisy komisařů, písaře a v malém počtu případů byla připojena pečeť. Přílohou u některých inventářů byla specifikace rozdělení pozůstalých nemovitostí na konkrétní díly určené dědicům.⁴²

Rozsah jednotlivých poznamenání byl značně rozdílný. V dochovaných pramenech se objevují inventáře, které obsahují pouze několik záznamů a jejich zapsání nezabralo více než pouze jednu stranu. Mezi nejkratší a nejstručnější patří inventář pozůstalosti netolické měšťanky Anny Marie Denkové, který obsahuje pouze nejdůležitější položky – soupis hotových peněz, dobytka, cínového nádobí a polí.⁴³ Naopak mezi nejobsáhlejší inventáře patří pozůstalost po Janu Lešetickém.⁴⁴ Netolické inventáře nebyly uvedeny v městské knize ani v kartonech městských spisů podle časové posloupnosti. Ve většině případů byly psané česky a pouze v několik z nich byla použita němčina.

³⁷ SOkA Prachatice, AM Netolice, Spisový materiál, kart. 104, pozůstalostní inventář Roziny Podlešákové.

³⁸ Tamtéž, kart. 104, pozůstalostní inventář po Václavu Reiterovi; tamtéž, pozůstalostní inventář po Tomáši Kaňkovi.

³⁹ Tamtéž, kart. 102, pozůstalostní inventář po Václavu Spinkovi.

⁴⁰ SOkA Prachatice, AM Netolice, Kniha rozdělení pozůstalostí 3, pozůstalostní inventář po Janu Jiřím Brihlovi.

⁴¹ Tamtéž, Spisový materiál, kart. 107, pozůstalostní inventář po Vojtěchu Pauerovi.

⁴² Tamtéž, kart. 109, pozůstalostní inventář po Magdaleně Kreyplové.

⁴³ Tamtéž, kart. 103, pozůstalostní inventář po Anně Marii Denkové.

⁴⁴ Tamtéž, kart. 105, pozůstalostní inventář po Janu Lešetickém.

Německý jazyk se ve větší míře začal užívat až v devadesátých letech 18. století. V předchozích desetiletích se objevoval jen velmi zřídka.⁴⁵

V časovém rozmezí let 1723 - 1799 bylo prozkoumáno celkem 121 inventářů. 86 z nich (71 % z celkového počtu) obsahovalo zápisy týkající se kultury spaní, konkrétně postelí, peřin, povlečení, polštářů a prostěradel. Z 86 inventářů patřilo 56 inventářů (65 %) měšťanům a ve 30 (35 %) jsou zachyceny pozůstalosti měšťanek. V některých případech je na základě uvedených údajů na začátku inventáře, popř. „*nářadí k řemeslu*“ zřejmé, jakou profesi dotyčný vykonával.⁴⁶ U ostatních bylo nutno využít dalších pramenů. Z využitých inventářů je 33 (38 %) psaných po jednotlivých místnostech a zbylé jsou rozdělené na základě druhu materiálu podle stanoveného postupu od nejcennějších předmětů k předmětům určených ke každodennímu použití. Unikátním pramenem v tomto ohledu je pozůstalostní inventář po zemřelém Tomáši Kaňkovi.⁴⁷ Tento soupis z roku 1751 je rozdělen na základě jednotlivých druhů materiálů, ale zároveň je v něm zahrnuto i rozdělení podle jednotlivých místností.⁴⁸

I. 3. Metodický postup a cíl práce

Cílem mé práce je nastínění každodenní kultury měšťanů města Netolice s důrazem na hmotnou kulturu týkající se kultury spaní. Jak je již zřejmé, hlavním pramenem, jsou pozůstalostní inventáře, které jsou v případě Netolic velmi bohaté. Při jejich podrobném studiu jsem se soustředila na výskyt předmětů spjatých se spaním. Mezi ně patří nejen postele, ale i lůžkoviny, mezi oblečením uvedené noční košile a noční čepce a zřídka nočník.⁴⁹

Důležitá pro mě byla řada aspektů, která se odráží v předkládané práci. Kromě samotné statistiky výskytu byla určující lokace objektů v jednotlivých domácnostech, což umožnilo množství inventářů vedených podle konkrétních místností. Na základě

⁴⁵ Jedním z prvních německých inventářů, které spadají do zkoumaného období, je pozůstalostní inventář po Evě Nachtlingerové (kart. 104.); otázku používání češtiny a němčiny v Netolicích je nutno podrobit dalšímu bádání.

⁴⁶ SOKA Prachatice, AM Netolice, Spisový materiál, kart. 109, pozůstalostní inventář po Václavu Břečkovi.

⁴⁷ Tamtéž, kart. 104, pozůstalostní inventář po Tomáši Kaňkovi.

⁴⁸ Tamtéž. Jako názornou ukázkou uvádím část zmiňovaného inventáře, který zaznamenává „*dřevěné nádoby*“ – „*ve velkém pokoji: stoly, židličky, lavice; v kuchyni: mističky, stolice, sesle, truhly, postel; v hořejším pokoji: postele; na mázhause, dřevěný necky, moučnice, stoly; dole v domě: stoleček, dubové vědro, soudek, židličky, mandl, kbelik, kád', stolice, džbery, škopky, seslička, vozy a náprava.*“

⁴⁹ Tamtéž, Kniha rozdělení pozůstalostí 3, specificati k pozůstalostnímu inventáři Vodňanskému.

zjištěných údajů je možné doložit, kde se postele nacházely a jaký další nábytek, popř. jaké další předměty byly v té samé místnosti umístěné. Postele se nacházely v různých pokojích, a proto bylo nutné určit, jestli se jedná o prostor určený k odpočinku či zde byla postel pouze uložena, protože již nebyla využívána či byla poničená. Kromě samotného umístění postele do místnosti a určení jestli se jedná o ložnici nebo spíše skladiště, hrála důležitou roli přítomnost ostatních předmětů. Kromě nábytku, který vyplňoval pokoje, jsem se soustředila i na výskyt dalších předmětů, kterými například bylo nádobí z různých kovů nebo skla nebo obrazy. V místnostech se vyskytovaly i předměty spojené s náboženstvím. Mimo obrazy s náboženskou tematikou zde byly různé sošky svatých, oltářky či dokonce relikviářky. V ojedinělých případech jsou v místnostech s postelemi zachycena i kamna.

V 86 netolických inventářích bylo zaznamenáno více jak sto zápisů, které zachycovaly existenci postele. Bylo stanoveno několik typů postelí, které se neustále opakovaly. U samotných postelí mě zajímal jejich typ a podoba, z jakého byly materiálu a jakou měly barvu. Dále mě zajímalo, zda se objevovala dětská postýlka či nikoli. Objektem zájmu byly i lůžkoviny – kolik podušek, peřin, prostěradel nebo dek se v inventářích nalézalo a kolik jich patřilo jedné osobě a k jedné posteli. Zajímavým faktorem také byla barevnost ložního prádla, popřípadě jeho zdobení. Kromě peřin a lůžkovin se v inventářích objevovaly i další předměty spjaté s kulturou spaní. Bylo to především noční oblečení, ale i nočník nebo ohřívadlo k posteli.⁵⁰

Hlavní záměrem tohoto studia bylo získání údajů, které by přiblížily kulturu spaní v e vybrané městské lokalitě. Údaje byly nadále podrobeny dalšímu zkoumání. Byla stanovena sociální stratifikace, která byla vedena podle již osvědčeného modelu, kdy byly domácnosti rozdělené na tři základní skupiny a ty ještě rozděleny každá na tři podskupiny. Těchto devět vzniklých skupinek se od sebe odlišovalo především množstvím svého majetku. Čím byl měšťan bohatší a v jeho inventáři se objevovalo více předmětů z dražších materiálů, tím se dostával do vyšší stratifikační skupiny. Následně bylo porovnáno rozestavení inventářů jednotlivých měšťanů se záznamy o jejich úrovni kultury spaní.

Na základě určení profesí jednotlivých měšťanů jsem provedla profesní stratifikaci s cílem zjistit, jestli je možné posoudit rozlišení kultury spaní na jejím základě. Jestli se tedy profese odrážejí i v této specifické oblasti kultury a jakým způsobem. Jelikož

⁵⁰ Tamtéž, Spisový materiál, kart. 104, pozůstalostní inventář po Tomáši Kaňkovi.

zkoumané inventáře zachycovaly pozůstalost měšťanů i měšťanek, nešlo opomenout ani genderový aspekt a jeho případný projev ve vlastnictví zmiňovaných předmětů a v jejich složení. Jak již bylo naznačeno, tato práce je případovou studií, která si klade za cíl výzkum kultury spaní v měšťanském prostředí. Soustředí se pouze na písemné prameny týkající se konkrétní městské oblasti v určitém časovém období. Diplomová práce *Kultura spaní netolických měšťanů v 18. století* by mohla posloužit jako výchozí bod pro další bádání na tomto poli.

II. Netolice a měšťanský dům 18. století

Město Netolice se rozkládá na jihu Čech a patří mezi nejstarší doložené osady. Jedna z prvních zmínek je obsažena již v Kosmově kronice. V záznamech z roku 981 jsou Netolice uvedené mezi pomezními hrady, které ohraničují slavníkovské panství: „*Jeho knížectví mělo tyto hranice: na západ proti Čechám potok Surinu a hrad, ležící na hoře, jež se jmenuje Oseka, při řece Mži. Rovněž na jižní straně proti Němcům tyto pomezní hrady: Chýnov, Dúdleby a Netolice až doprostřed hvozdu...*”⁵¹ Historii města se podrobněji věnoval na počátku 20. století Theodor Antl, který využil svého dlouhodobého bádání a přinesl odpovědi na řadu otázek, které se týkaly privilegií města, pořádání trhů, národnostního složení měšťanské společnosti a jejich náboženské příslušnosti.⁵² Dějinám tohoto jihočeského města se již od sedmdesátých let věnoval místní historik Václav Starý.⁵³ Dalším příspěvkem k dějinám města je sborník prací, který byl vydán v sedmdesátých letech u příležitosti 70. výročí vzniku městského muzea a obsahoval řadu drobných studií věnujících se dějinám města, ale i historii netolického muzea JUDr. Otakara Kudrny.⁵⁴ Spíše historicko-turistickým průvodcem je kniha autorů Jaromíra Beneše, Aleše Stejskala a Vladislava Ourody *Historická krajina Netolicka*.⁵⁵ Ke stoletému výročí otevření muzea v Netolicích byla vydána kniha *Netolice: proměny města, aneb, jak šel čas*, která se převážně věnuje novější době a je doplněna o řadu dochovaných fotografií.⁵⁶

V raných letech vývoje město patřilo panovnickému rodu Přemyslovců. Ve 13. století přešly Netolice pod správu kláštera Zlatá Koruna, který byl v té době založen Přemyslem Otakarem II. Na konci tohoto století bylo město zničeno a zdevastováno rodem Vítkovců. Od počátku 16. století město vlastnil významný šlechtický rod Rožmberků. V jeho držení zůstalo až do roku 1611, kdy smrtí Petra Voka došlo k vymření tohoto mocného jihočeského rodu. Po jedenácti letech, v roce 1622,

⁵¹ Marie BLÁHOVÁ – Karel HRDINA (edd.), *Kosmas. Kronika Čechů*, Praha 2011, s. 62.

⁵² Theodorik ANTL, *Dějiny města Netolic*, Třeboň 1903.

⁵³ Václav STARÝ, *Z dějin města Netolic*, Netolice 1979; TÝŽ, *Netolice od A až do Ž*, Netolice 1993; TÝŽ, *Příspěvek k dějinám kostela Nanebevzetí Panny Marie v Netolicích v 17. století*, in: František KUBŮ (ed.), *Zlatá stezka. Sborník Prachatického muzea 15*, 2008, s. 93 – 103; TÝŽ, *K dějinám kostela Sv. Jana Křitele v Netolicích*, tamtéž, s. 266 – 274; TÝŽ, *Návštěva Švédů v Netolicích v roce 1648*, tamtéž, s. 275 – 282;

⁵⁴ Václav STARÝ - Vladimír HŮNA - Jana TRAJEROVÁ (edd.), *Netolice. Sborník příspěvků k dějinám města a muzea*, Netolice 1979.

⁵⁵ Jaromír BENEŠ - Aleš STEJSKAL – Vladislav OURODA, *Historická krajina Netolicka*, Prachatice – Netolice 1998.

⁵⁶ Daniela LIŠČÁKOVÁ, *Netolice. Proměny města, aneb, jak šel čas*, Netolice 2009.

byly Netolice císařem Ferdinandem II. předány do rukou Eggenberků – konkrétně Janu Oldřichovi z Eggenberka, který byl ředitelem říšské tajné rady.⁵⁷ V rukou Eggenberků zůstaly Netolice až do roku 1719, kdy vymřeli a jejich majetek byl převeden na Schwarzenberky. Netolice v té době spadaly do správy českokrumlovského vévodství, které bylo kontrolováno vrchním hejtmánem sídlícím v Českém Krumlově. Ve zkoumané době tedy město náleželo rodu Schwarzenberků. Tato skutečnost se objevuje v záhlaví několika inventářů měšťanů i měšťanek. Například v pozůstalostním inventáři po Mikuláši Michálkovi je zaznamenáno, že se jedná o „*Inventář všeliké mohovité pozůstalosti po nebožtíku panu Mikulášovi Michálkovi, někdejšímu měšťanu a spoluradnímu knížecího Schwarzenberského města Netolic...*“.⁵⁸

Toto jihočeské město se z pohledu ekonomického zařazení českých měst, které ve své studii uvedl Pavel Bělina, řadí spíše k městům zaměřeným na zemědělství.⁵⁹ Velmi kvalitní dějepisná práce byla odvedena zejména pro období 16. až 17. století v oblasti národnostního složení měšťanů, náboženských otázek, městských privilegií a popř. požádání, pro Netolice velmi důležitých, trhů ve zmiňovaném díle historika Antla.⁶⁰ Na základě údajů z tereziánského katastru bylo zjištěno, že v 18. století bylo v Netolicích zaznamenáno 161 měšťanských domů.⁶¹ Ze zkoumaných 86 inventářů v 39 případech (45 % z vybraných inventářů) po měšťanovi či měšťance zůstal obytný dům. Ve větší míře se vlastnictví domu objevovalo v pozůstalostních inventářích měšťanů než měšťanek. U obyvatel mužského pohlaví se záznam o vlastním domě vyskytl v 26 případech – to znamená ve dvou třetinách z těchto zápisů – u měšťanek to bylo 13 případů (33 %). Z těchto údajů se dá usuzovat, že ve většině případů domy patřily spíše mužům než ženám. Otázkou zůstává, zda ženy, které vlastnily domy, byly vdovami, a v důsledku toho jim obytný dům patřil. Tato problematika pro oblast Netolicka ještě nebyla zpracována a nabízí se jako další možné téma. Pouze v jednom případě byla místo domu uvedena chalupa.⁶²

⁵⁷ T. ANTL, *Dějiny*.

⁵⁸ SOKA Prachatice, AM Netolice, Spisový materiál, kart. 100, pozůstalostní inventář po Mikuláši Michálkovi.

⁵⁹ Pavel BĚLINA, *Česká města v 18. století a osvícenské reformy*, Praha 1985.

⁶⁰ T. ANTL, *Dějiny*.

⁶¹ Aleš CHALUPA – Marie LIŠKOVÁ (edd.), *Tereziánský katastr český*, Praha 1966, s. 248.

⁶² SOKA Prachatice, AM Netolice, Spisový materiál, kart. 109, pozůstalostní inventář po Antonínu Malém.

Jednotlivé záznamy o domech se značně liší. Častěji se objevuje pouze jednoduché oznámení o zanechání jednoho domu.⁶³ V některých inventářích byl připojen přípis, že se u domu nacházela také dílna nebo obchod, který zajišťoval obživu pro majitele domu. Například v pozůstalostním inventáři po zemřelé měšťance Alžbětě Dumontové se uvádí, že po sobě zanechala „*dům s poloviční živností v ulici Svatováclavské dle domu Františka Vaňka.*“⁶⁴ V tomto inventáři šlo o živnost řeznickou. Výskyt živností jednotlivých obyvatel jihočeských měst byl námětem např. pro studii historičky Magdy Sedlákové.⁶⁵ Ve výjimečných případech bylo uvedeno i lokační určení domu pomocí ulic, popř. sousedství s jiným domem.⁶⁶

U domů, které se v inventářích objevovaly, byly provedeny odhady a byla připsána jejich odhadní cena, která byla stanovena v den úmrtí měšťana či měšťanky. Mezi nejdražší domy patřily ty, které se nacházely na náměstí. Podle odhadů obsažených v inventářích byl jedním z nejdražších domů v té době dům Jana Pakosty.⁶⁷ „*Dům v rynku mezi domy pana Jana Pláničky a Petra Švichy od nebožtíka pana Jana Pakosty dle Liber 2. fol. 36 skoupený a dle výkazu knihy vejminkový fol. 298 zaplacený ... 1000 zlatých.*“⁶⁸ Opačným příkladem v hodnocení nemovitostí je záznam o jedné chalupě Antonína Malého. Ta se nacházela naproti domu „*Nr. 113 v ulici Václavské*“ a její cena byla pouhých 200 zlatých.⁶⁹ V tomto nižším odhadu hodnoty stavení jistě hrála důležitou roli její lokace. Chalupa se nacházela spíše v okrajové části města, poměrně daleko od náměstí. V pozůstalostním inventáři po Antonínu Malém nebylo zachyceno vnitřní členění domu, rozložení a vybavení jednotlivých místností zmiňované chalupy. Na základě její ceny je možné odhadnout, že šlo o méně členěné obydlí s menším vybavením.

Díky těmto zápisům bylo možné stanovit finanční rozpětí odhadů domů v jednotlivých částech města Netolic.⁷⁰ Podle stratifikace, kterou vypracovala Jana Krejčová, byly na náměstí, rynku, domy s nejvyšší odhadní cenou. Průměrná cena se pohybovala okolo 740 zlatých a šlo o nejluxusnější obytné domy. Na základě studia

⁶³ Tamtéž, kart. 110, pozůstalostní inventář po Ludmile Chmelové – „*1 dům*“.

⁶⁴ Tamtéž, Spisový materiál, kart. 101, pozůstalostní inventář po Alžbětě Dumontové.

⁶⁵ Magda SEDLÁKOVÁ, *Několik poznámek k hospodářskému vývoji Prácheňska v 2. polovině 18. a v 19. století*, JSH 46, 1977, s. 93 – 101.

⁶⁶ Tamtéž, *Knihy rozdělení pozůstalostí 3*, pozůstalostní inventář po Tomáši Nusbaumovi.

⁶⁷ SOKA Prachatice, AM Netolice, *Knihy rozdělení pozůstalostí 3*, pozůstalostní inventář po Janu Pakostovi.

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ SOKA Prachatice, AM Netolice, Spisový materiál, kart. 109, pozůstalostní inventář po Antonínu Malém.

⁷⁰ Blíže k této problematice J. KREJČOVÁ, *Domácnosti*, s. 18 – 21.

pozůstalostních inventářů, které Krejčová doplnila o informace z tržeb knihy,⁷¹ určila skupinu měšťanů, kteří v té době vlastnili dům na náměstí, a zároveň i jejich profesní příslušnost. Byli to zpravidla řezníci, mydláři, kováři, koželuzi a řemenáři.⁷² Mezi další lukrativní oblasti patřila ulice Svatováclavská, Lhenická a Pražská. V těchto ulicích se hodnoty domů pohybovaly v rozmezí 500 až 600 zlatých. V ulici Bavorovské a v oblasti Starého města dosahovala odhadní cena výše maximálně 450 zlatých.⁷³

V měšťanském domě se spojovalo několik funkcí, které byly neodmyslitelně spjaté s každodenním životem. Základní funkcí domů byla funkce obytná, která se v některých případech propojovala s funkcí řemeslnou zajišťující obživu jeho obyvatel v případech, kdy byla v domě umístěna dílna či obchod.⁷⁴ Již samotné vlastnictví domu poukazovalo na jisté ekonomické a sociální rozdělení obyvatel. Vlastník domu se díky tomu začleňoval do sociální sítě sousedských vztahů ve městě. Řada domů se v této době označovala podle vlastníka rodinným jménem, které se po generaci předávalo a bylo spjato s konkrétním stavením.⁷⁵

Postavení měšťana jako vlastníka nemovitosti v sociálním žebříčku bylo ovlivněno i lokací jeho obydlí. Jak již bylo výše zmíněno, movití měšťané vlastnili domy na náměstí, popř. v jeho těsné blízkosti. Větší vzdálenost obydlí v městské zástavbě od centra snižovala tržebnou hodnotu nemovitosti. Další z faktorů ovlivňujících hodnotu domu byly bezesporu jeho velikost, členitost a zasazení do urbanistické struktury celého města. Na základě studia umístění domu a jeho dalších naznačených vlastností byly vytvořeny topografie několika měst. Mezi nejvýznamnější práce, které vznikly pro oblast jižních Čech, spadají práce týkající se Českých Budějovic a Českého Krumlova.⁷⁶ Mezi novější práce, které se týkají jiných oblastí, patří například podrobná

⁷¹ SOKA Prachatice, AM Netolice, Kniha tržeb, inv. č. 364, sign. II – 354.

⁷² J. KREJČOVÁ, *Domácnosti*, s. 21.

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ SOKA Prachatice, AM Netolice, Spisový materiál, kart. 105, pozůstalostní inventář po Kateřině Utíkalové.

⁷⁵ Např. SOKA Prachatice, AM Netolice, Kniha rozdělení pozůstalostí 3, pozůstalostní inventář po Tomáši Nusbaumovi. Je zde uvedeno, že jde „Nusbaumovský dům“.

⁷⁶ Jaroslav KUBÁK, *Topografie města Českých Budějovic 1540 – 1800*, České Budějovice 1973. Jde o nejvýznamnější topografii, která vznikla pro oblast jižních Čech, a týká jejich krajského města. Autor vycházel zejména ze studia tržebních knih a díky zjištěným údajům podrobně mapuje městskou zástavbu tohoto města. Topografii Českého Krumlova se věnovala Anna Kubíková ve svých článcích, které vycházely v Jihočeském sborníku historického mezi lety 2002 a 2013. První z článků byl věnován části náměstí – Anna KUBÍKOVÁ, *Historická topografie Českého Krumlova (1424) 1459 – 1654. Část I. (Náměstí svornosti – severní, východní a jižní strana)*, JSH 71, 2002, s. 185 – 204; Poslední částí série článků je studie zabývající se částí Latránu – A. KUBÍKOVÁ, *Historická topografie Českého Krumlova (1424) 1459 – 1654. Část XI. (Latrán čp. 41 – 56)*, JSH 82, 2013, s. 203 – 224.

topografie města Hranice v Olomouckém kraji.⁷⁷ Měšťanské domy v Netolicích nebyly prozatím podrobeny detailnímu prozkoumání a nebyla vytvořena příhodná topografie, která by podala ucelenou zprávu o městské zástavbě, jednotlivých domech a jejich bližším popisu. Tato oblast je stále otevřená a přístupná dalšímu bádání. Pro její zpracování je možné využít dochované trhové knihy, které jsou uloženy ve Státním okresním archivu v Prachaticích.⁷⁸

II. 1. Struktura měšťanského domu

Uspořádání domovního organismu v 18. století navazovalo na uspořádání dřívější, které se plynule vyvíjelo během několika staletí od prvních obydlí, kterými byly podzemnice po rozsáhlé domy, které měly patra a loubí.⁷⁹ Z dochovaných údajů zachycených v pozůstalostních inventářích je patrné, že netolické měšťanské domy byly nejčastěji patrové. Patro se u domů začalo prvně objevovat již v 14. století a vzniklo jako nerozdělený prostor určený pro spaní a uložení šatstva, prádla a dalších věcí.⁸⁰ Teprve později došlo k jeho rozdělení na jednotlivé pokoje. Patro se stalo prostorem, který byl uzpůsoben pro rodinu a soukromé účely. Po přesunu obytných prostor do prvního patra sloužilo přízemí zejména k provozním, hospodářským a řemeslným účelům, jak dokládá např. umístění dílny. Dalším rozšířením domu bylo přístavení loubí k přední části domu. Tím došlo k rozšíření celé plochy domu a objevila se možnost zvětšit obytné místnosti v patře. Přístavba loubí poskytovala majiteli domu nově nabytý prostor, který dříve patřil pod městskou správu.

Struktura netolického měšťanského domu je patrná ze zápisů pozůstalostí, které byly vedené podle jednotlivých místností. Z 86 pozůstalostních inventářů netolických měšťanů je 33 inventářů (to je 38 % z daného množství) sepsáno právě podle jednotlivých pokojů a jsou hodnotným zdrojem pro sestavení modelu dobové domácnosti. Kromě obytných prostor a případně místností sloužících jako dílna či obchod byly do některých soupisů zařazené i hospodářské prostory přiléhající k zadní části domu. Šlo o stáje a maštale, ve kterých byl ustájený dobytek a koně.⁸¹ V jednom

⁷⁷ Bohumír INDRA, *Historie hranických domů. Kapitoly z topografie města Hranic*, Hranice 2005.

⁷⁸ SOkA Prachatic, AM Netolice, Kniha trhová, inv. č. 364, sign. II – 354.

⁷⁹ P. KODERA, *Prostory*, s. 33.

⁸⁰ Tamtéž, s. 37.

⁸¹ Např. SOkA Prachatic, AM Netolice, Spisový materiál, kart. 102, pozůstalostní inventář po Bartoloměji Švingerovi. V inventáři tohoto měšťana jsou poznamenány stáje a v nich jedna kráva; tamtéž, pozůstalostní inventář po Václavu Spinkovi. V tomto soupise jsou zachycené stáje s „hovězím

z případů byla dokonce zaznamenána kolna patřící k domu.⁸² Počet místností obsažených v inventářích kolísá od pouhé jedné místnosti (sklepu, komory či sednice) k rozsáhlejšímu zápisům. Nejobsáhlejší soupisem je inventář po zemřelém Václavu Spinkovi, který obsahuje třináct místností či hospodářských dispozic, které byly součástí jeho domu.⁸³

Tabulka č. 1

Rozdělení inventářů podle počtu místností

Počet místností	Počet inventářů	Procenta (% z 33 inventářů)
1	4	12
2	8	25
3	6	18
4	2	6
5	4	12
6	2	6
7	2	6
8	2	6
9	2	6
13	1	3
Celkem	33	100

dobytkem“ i maštale, ve kterých byl ustájen „dobytek koňský – jedna klisna vraná, jedna hnědá stará a jedno hříbě letošní starý“.

⁸² Tamtéž, kart. 110, pozůstalostní inventář po Rosalii Gvolhingerové.

⁸³ SOKA Prachatice, AM Netolice, Spisový materiál, kart. 102, pozůstalostní inventář po Václavu Spinkovi. V tomto ojedinělém inventáři je zachyceno třináct místností a hospodářských prostorů – dolejší pokoj, kancelář, hořejší pokoj, malý pokoj, letní pokoj, mázhaus, kuchyně, dolejší sklep, podkroví, pivovar, sladovna, maštal, stáje.

Většina domů byla podsklepená. Tyto prostory byly v inventářích označovány jako sklepy, popř. přesněji určené jako dolní sklepy, sklípky nebo jako lochy. Zde se pod úrovní země skladovaly sudy a jiné nádoby se zásobami potravin, ale i předměty, které sloužily k sezonnímu využití nebo již byly opotřebované.⁸⁴ Sklepy v inventářích nejsou přesněji specifikované, jejich přesné umístění do organismu domu je proto obtížnější. Ve velké míře případů se tyto prostory nacházely pod přízemím, ale původní název sklep mohl označovat i místnost s klenutým stropem v přízemí.⁸⁵ Kromě sklepů, které jsou chápány se současným významem a kde byly uloženy zásoby, se objevuje i specializovaný sklep s názvem pivnice. Jde se o mokřý sklep, do kterého se vcházelo ze schodiště ze síně, a uchovávalo se zde pivo a víno v sudech.⁸⁶

Přízemí bylo rozděleno do několika pokojů, z nichž v této době byla největší tzv. síň. Při studiu prostorovosti měšťanského domu se pojem síň stává synonymem pro jiné označení, např. dům či dílnu. Tento prostor byl velmi důležitý pro měšťana zejména proto, že mu vytvářel zázemí k zajišťování obživy a získávání finančních prostředků nezbytných k živobytí.⁸⁷ Zároveň byla síň velmi pečlivě řešena a kladl se na ni velký důraz, protože byla jednou z reprezentativních místností v domě. Bývala vybavena užitkovým nábytkem nebo zařízením a předměty spjatými s činností měšťana. V prvním případě byl v síni nejčastěji stůl, almara, sesle, popř. lavice.⁸⁸ V druhém případě se v jednom z vybraných inventářů – v inventáři tkalce Bartoloměje Švingera – nachází kromě dlouhé tabule (stolu), lavice a almary, také mandl a tkalcovské stavby.⁸⁹ Síň tvořila významný prostor v domě, protože z ní vedlo schodiště do prvního patra a do dalších pokojů, ale také do sklepa.

Další místností, která byla situována v přízemí, je. dolejší či dolní pokoj nebo též dolní sednice. Tento pokoj býval vybavený stoly, popř. i stoly psacími (často označovanými jako „*schreibtisch*“), lavicemi, seslemi a almarami.⁹⁰ V případě unikátního inventáře po Václavu Spinkovi bylo v „*dolejším pokoji*“ zaznamenáno kromě užitkového nábytku i velké množství stříbrných předmětů, např. stříbrná „*caffee*“ lžička, stříbrná „*pixla*“ na tabák, a dokonce zlaté šperky – „*zlatý prsten s perličkou a zlatý prsten s diamantem*“. Též je v záznamu uvedeno několik knih

⁸⁴ Tamtéž, kart. 106, pozůstalostní inventář po Jiřím Neuhauserovi.

⁸⁵ P. KODERA, *Prostory*, s. 82.

⁸⁶ SOkA Prachatice, AM Netolice, kart. 100, pozůstalostní inventář po Justýně Šulové; tamtéž, kart. 103, pozůstalostní inventář po Kateřině Brichtové.

⁸⁷ Tamtéž, Kniha rozdělení pozůstalostí 3, pozůstalostní inventář po Janu Jiřím Brihlovi.

⁸⁸ Tamtéž, Spisový materiál, kart. 102, pozůstalostní inventář po Ludmile Khernerové.

⁸⁹ Tamtéž, kart. 102, pozůstalostní inventář po Bartoloměji Švingerovi.

⁹⁰ Tamtéž, kart. 101, pozůstalostní inventář po Václavu Pobříslvi.

a obrazů, které dotvářely ráz místnosti.⁹¹ V některých inventářích je do přízemí umístována i měšťanova pracovna – kancelář. Kromě běžného vybavení různými psacími stoly, seslemi, almarami a truhlami se zde nacházely i postele. Většinou to byla pouze prostá lůžka, která mohla sloužit i k dennímu odpočinku.⁹² Ze studia měšťanského domu vyplývá, že jeho přízemí bývalo bráno jako prostor, který byl spíš veřejný. Díky dílně či obchodu, které se zde nacházely, měl do přízemí přístup větší počet lidí než do dalších prostor domu.

Po schodišti vedoucím ze síně se vstupovalo do prvního patra, které bylo rozděleno na několik pokojů. Nejdůležitějším z těchto pokojů byl hořejší pokoj (v některých případech se objevuje označení domovní světnice či sednice). Jeho funkce byla reprezentativní a odpovídalo tomu i jeho vybavení. Šlo o čtyřhranné nebo oválné dubové stoly se sedacími lavicemi, seslemi či židlemi, které byly vyrobené např. z borového dřeva. Bývaly ozdobeny různými řezbami a v některých případech byly potažené kůží. V almarách a truhlách v této místnosti byly uloženy různé šaty, pláště, kožichy, košile i spodky. V „*hrobové truhle*“ Tomáše Kaňky bylo uschováno sedm stříbrných lžiček, pozlacená stříbrná konvička a pozlacená lžička.⁹³ Mezi užitkovým nábytkem, kterým byla sednice vybavena, se nacházela i postel. Při sepisování inventáře po Václavovi Spinkovi byla v hořejším pokoji zaznamenána „*postel černá s firhaňky a nebesy*“.⁹⁴ V místnostech se nacházela i kamna.⁹⁵ Výzdoba byla tvořena vystaveným cínovým nádobím, v mnoha případech byly na zdech zavěšené dřevěné hodiny a řada obrazů. U obrazů převládala náboženská tematika – objevují se zejména obrazy Panny Marie, Ježíše Krista, sv. Josefa, sv. Jana Nepomuckého nebo dalších světců – sv. Apoleny, sv. Anny, sv. Vojtěcha a sv. Bernarda.⁹⁶ V těchto pokojích se také nacházely krucifixy, kroupky, klekátka a drobné sochy světců.

Pavel Kodera do míst horního pokoje či domovní světnice klade místnost nazývanou jako mázhaus.⁹⁷ Zároveň uznává, že při správném umístování mázhausu se historik potýká s řadou problému. Z dřívějších studií vyplývá skutečnost, že se za mázhaus považovala dolní i horní síň. J. Petráň jako mázhaus označuje dolní síň s klenbou.⁹⁸

⁹¹ Tamtéž, kart. 102, pozůstalostní inventář po Václavu Spinkovi.

⁹² Tamtéž, kart. 104, pozůstalostní inventář po Kateřině Soběslavské; tamtéž, kart. 102, pozůstalostní inventář po Václavu Spinkovi.

⁹³ Tamtéž, kart. 104, pozůstalostní inventář po Tomáši Kaňkovi.

⁹⁴ Tamtéž, kart. 102, pozůstalostní inventář po Václavu Spinkovi.

⁹⁵ Tamtéž, kart. 105, pozůstalostní inventář po Terezii Debojové.

⁹⁶ Tamtéž, kart. 100, pozůstalostní inventář po Justýně Šulcové.

⁹⁷ P. KODERA, *Prostory*, s. 93 – 106.

⁹⁸ J. PETRÁŇ, *Dějiny*, s. 524.

Kodera ale mázhaus situuje pouze do prvního patra do míst, jejichž okna směřují na ulici. V netolických inventářích se toto označení objevuje pouze třikrát, tj. pouhých 9 % z vybraných 33 inventářů sepsaných podle místností.⁹⁹ Mázhaus nelze tedy v době 18. století v Netolicích blíže určit, protože tyto položky jsou v souboru vybraných pramenů výjimečnými záznamy bez další specifikace.

Z hořejšího pokoje se vcházelo do menšího pokoje, někdy nazývaného i jako letní pokoj.¹⁰⁰ Tento pokoj měl soukromý ráz a byl opět vybaven užitkovým nábytkem v podobě zdobných stolů, stolečků, lavic, židlí a postelí. Inventář po zemřelém Urbanu Denkovi obsahuje následující výčet nábytku – jeden čtyřhranný stoleček červený, jedna almara zelená na šaty, jedna postel neb lože, jedna zelená velká truhla a jedna almara malá. V almarách bylo uloženo šatstvo a lůžkoviny a v truhlách byla ukrytá hotovost či důležité listiny. Stejně jako v předchozím pokoji byly stěny ozdobeny opět obrazy, které zobrazovaly podoby světců.¹⁰¹ Záznamy prozrazují nejen témata obrazů, ale i jejich velikost, přítomnost či absenci rámu a případné jiné detaily. V inventářích netolických měšťanů se obrazy objevují velmi často i s poměrně přesnými popisy námětů vyobrazení. Studium těchto bohatých soupisů by jistě bylo zajímavým příspěvkem pro dějiny hmotné kultury se zaměřením na kulturní úroveň měšťanů a vývoj a proměnu témat obrazů v 18. století. V blízkosti malého pokoje se nacházela kuchyně. Ta byla zaznamenána v 7 případech z 33 inventářů (tzn. 21 %). Výbavu kuchyně tvořily železné kozlíky, rožně, slánky na sůl, nádoby na mouku, sítko, hmoždír a dále např. měděný kotel na ryby a prací měděný kotel.¹⁰²

Jednou z nejběžnějších místností v domě byla komora. Vyskytuje se v 19 inventářích (57 % z celkového počtu 33 pozůstalostních inventářů). Komory bývaly rozmístěné po celém domě.¹⁰³ Nejčastěji však byly uváděny v patrech v zadních částech domů

⁹⁹ SOkA Prachatice, AM Netolice, Spisový materiál, kart. 101, pozůstalostní inventář po Václavu Pobříslvi; tamtéž, kart. 102, pozůstalostní inventář po Václavu Spinkovi; tamtéž, kart. 104, pozůstalostní inventář po Tomáši Kaňkovi. V inventáři Václava Pobřísla se na mázhausu nachází: „2 sudy chmelem naplněné, 1 truhla plná mouky vejražky a jeden strych hrachu.“ V případě druhého inventáře po Václavu Spinkovi se „na mashause nachází: 1 almara s policí, 8 obrázků a 2 maličký obrazy.“ Po Tomáši Kaňkovi zbyly na mázhausu dřevěný necky, moučnice a stoly. Funkci mázhausu v Netolicích není možné přesně stanovit, jelikož není dostatečné množství pramenů zachycujících tento prostor.

¹⁰⁰ Tamtéž, kart. 104, pozůstalostní inventář po Josefu Khuglerovi.

¹⁰¹ SOkA Prachatice, AM Netolice, Spisový materiál, kart. 101, pozůstalostní inventář po Alžbětě Dumontovej. Zápis zachycuje celkem 15 obrazů umístěných v malém pokojíčku. Jedná se o dva obrazy Panny Marie, obraz Nejsvětější trojice, sv. Bernarda, sv. Máří Magdalény, sv. Jana Křtitele, Ježíška s křížkem, sv. Barbory, sv. Jiří, dva obrazy sv. Anežky, obraz zachycující tvář Ježíše Krista, jeden neurčený portrét a jeden portrét „jistého preláta cisterciáckého“.

¹⁰² Tamtéž, kart. 101, pozůstalostní inventář po Matěji Týrovi.

¹⁰³ Tamtéž, kart. 104, pozůstalostní inventář po Kateřině Soběslavské. V inventáři po této zemřelé měšťance byla zapsána „domovní komora“ – tedy komora, přiléhá k domu/síni.

a blíže je určovaly místnosti, ke kterým komory náležely. V inventáři po Václavu Šubharském je zaznamenána komora „*proti světlici*“.¹⁰⁴ Rozlišovaly se komory v patře a v přízemí na tzv. hořejší a dolejší komory.¹⁰⁵ Na jejich funkci a významu se mnoho neměnilo, pokud byly v přízemí nebo horním patře, popř. šlo-li o komoru zadní či přední.¹⁰⁶ V komorách byl velmi často uložen nábytek – např. lavice, stoly, šatní truhly, ale i postele. Byly zde postele „*prosté*“ nebo dokonce i „*manželské s nebesy*“. Pavel Koderka dokonce ve své práci staví komoru do role místnosti určené ke spaní.¹⁰⁷ V případě netolických inventářů není možné takto striktně kategorizovat. Ve všech komorách, které jsou v soupisech pozůstalostí zaznamenány, nebyly lokalizovány postele. Tyto místnosti byly využívány nejen ke spánku, ale také k ukládání předmětů. Jde tedy především o víceúčelovou místnost. Nacházely se zde truhly a almary plné ložního prádla i denního oblečení, kolovraty, nebozezy, palice a různé jiné pracovní nářadí a nástroje. V některých inventářích je možné dohledat uložení sudů a dalších nádob s hrachem, ječmenem, pšenicí či žitem.¹⁰⁸

V ojedinělých případech jsou v soupisech zaznamenány kromě předchozích místností (sklepů, síně, dolejšího pokoje, kanceláře, hořejšího pokoje/světlice, menšího/letního pokoje, kuchyně a komory) ještě další prostory, které byly součástí domovní struktury. Pod střechou domu bylo podkroví, které je uvedeno ve dvou případech a stejně tak je uvedena i půda, z toho vyplývá, že obojí je uvedeno v 6 % z vybraných inventářů. Na půdách byly skladovány pytle, plátno, příze, žejdlíky na máslo, truhly na mouku, různá vědra, stolice, tabule, ale i třeba řezačka s kosou.¹⁰⁹ V uvedených půdních prostorách se nacházely i sýpky, kde bylo zejména obilí, hrách, seno a chmel. V případě již zmiňovaného inventáře Václava Šubharského je na půdě zachycená i „*postel s nebesy*“ a „*kolébka*“.¹¹⁰ Jde ale o starý nábytek, jak je dokonce v inventáři uvedeno. Dalším ojediněle uvedeným prostorem je kolna. Uvedena je pouze v jednom z 33 inventářů, konkrétně v inventáři Rosalie Gvolhingerové.¹¹¹ V tomto případě sloužila kolna jako skladiště starých věcí. Byl zde uložen jeden starý mandl,

¹⁰⁴ Tamtéž, kart. 100, pozůstalostní inventář po Václavu Šubharském.

¹⁰⁵ Tamtéž, kart. 105, pozůstalostní inventář po Terezi Debojové.

¹⁰⁶ Tamtéž, kart. 102, pozůstalostní inventář po Ludmile Khernerové.

¹⁰⁷ P. KODERA, *Prostory*, s. 85.

¹⁰⁸ SOKA Prachovice, AM Netolice, Spisový materiál, kart. 101, pozůstalostní inventář po Kateřině Chrášťanské.

¹⁰⁹ Tamtéž, kart. 104, pozůstalostní inventář po Kateřině Soběslavské.

¹¹⁰ Tamtéž, kart. 100, pozůstalostní inventář po Václavu Šubharském.

¹¹¹ Tamtéž, kart. 110, pozůstalostní inventář po Rosalii Gvolhingerové.

dva celý starý vozy, tři starý nápravy jeden, pluh, jeden starý pluh a jedny staré lesní sáně.

Mezi zřídka uváděné prostory patřil i kvelb. Podle slovníkové příručky, *Bohemáře* z roku 1359, který byl zpracován Lýdií Petráňovou a Josefem Petráňem, bylo označení kvelb užíváno téměř jako synonymum ke slovu spižírna.¹¹² V případě netolického inventáře, ve kterém se slovo kvelb objevilo, ale spíše než o spižírnu šlo o komoru k ukládání věcí. V soupise pozůstalosti po Janu Michalovi Reitterovi, kde byl kvelb ojediněle uveden, byl do této místnosti dán starý nábytek (postel, truhla, almara a stolice), cínové nádobí, konvice, měděné hrnce. Mezi těmito předměty bylo zapsáno i nářadí, např. nebozezy, kladiva a kleště.¹¹³ Naopak spižírna v netolických inventářích zahrnovala pouze umyvadlo, několik talířů, mis, mističek, šálků, svícen a „*Kaffegeshir*“, tedy soupravu na kávu.¹¹⁴ Tento výčet předmětů byl uveden v pozůstalostním inventáři Tomáše Kaňky.¹¹⁵

Pouze v jediném případě se v inventáři objevil pojem sladovna, a to v inventáři Václava Spinky, bohatého sládka.¹¹⁶ Ve sladovně je uvedena pouze „*lopata železná k míchání ječmene*“. V tomto inventáři se též objevuje tzv. pivovar. V jeho prostorách komise zachytila „*pánev měděnou pivovarskou, džber pivovarský se dvěma obručemi železnými*“ a další předměty spojené s pivovarnictvím. Druhý pivovar byl popsán v inventáři Václava Pfeffra.¹¹⁷ Jeho vybavení bylo podobné výše uvedenému pivovaru a bylo doplněné o kádě, žlábků a „*sudy na půl várky*“. Posledními prostory uváděnými v inventářích byly maštale a stáje, které již byly zmíněny dříve.

Terminologie týkající se jednotlivých místností v měšťanském domě v 18. století v Netolicích je velmi různorodá a nepřesná. Stejná místnost je nazývána několika různými termíny a na základě této variability může dojít k záměně nebo k chybnému umístění konkrétní místnosti. Následující tabulka zachycuje proměnlivost názvů místností a jejich četnost v 33 inventářích, které komise sepsala podle jednotlivých prostor. Nejčastěji se objevovala světnice neboli hořejší pokoj – dokonce v 78 % inventářů vedených podle jednotlivých místností. Další důležitou součástí více jak poloviny měšťanských domů byla komora. Dále následoval sklep, sýpka, síň a kuchyně.

¹¹² L. PETRÁŇOVÁ – J. PETRÁŇ, *Středověká lexikologie*, s. 40.

¹¹³ SOKA Prachatice, AM Netolice, Spisový materiál, kart. 106, pozůstalostní inventář po Janu Michalovi Reitterovi.

¹¹⁴ V současné němčině s jiným pravopisem – das Kaffeegeschirr.

¹¹⁵ SOKA Prachatice, AM Netolice, kart. 104, pozůstalostní inventář po Tomáši Kaňkovi.

¹¹⁶ Tamtéž, kart. 102, pozůstalostní inventář po Václavu Spinkovi.

¹¹⁷ Tamtéž, kart. 101, pozůstalostní inventář po Václavu Pfefferovi.

Ostatní místnosti se vyskytují maximálně ve třech inventářích a není zcela možné je považovat za hodnotný vzorek. Uvést je lze pouze jako ojedinělé případy, ze kterých nelze stanovit obecně platné rozdělení a funkce těchto místností.

Tabulka č. 2

Seznam místností a jejich početní zastoupení v pozůstalostních inventářích

Název místnosti	Počet inventářů	Procenta (% z 33 inventářů)
Sednice	26	78
Komora	19	57
Sklep	11	33
Sýpka	10	30
Síň, dům, dílna	8	24
Kuchyně	7	21
Malý pokojíček (dole)	4	12
Hořejší pokoj	4	12
Dolejší pokoj	3	9
Kancelář	3	9
Stáje	3	9
Mázhaus	3	9
Pivnice	2	6
Pivovar	2	6
Podkroví	2	6
Půda	2	6
Maštal	2	6
Velký pokoj (dole)	1	3
Zadní pokojík	1	3
Letní pokoj	1	3
Hořejší komora	1	3
Spižárna	1	3
Sladovna	1	3
Kvelb	1	3
Kolna	1	3

III. Kultura spaní

Spánek je neodmyslitelnou součástí života každého člověka. Již lidem v 18. století bylo doporučováno spát průměrně sedm až osm hodin denně. Spánek byl brán jako důležitý, protože: „*posiluje všech mocí člověka, občerstvuje tělo, napomáhá a dokonává zažití pokrmů, starosti v zapomenutí uvozuje, ustání polehčuje, pomínutí smyslů aneb rozumu napravuje.*“¹¹⁸ Nejen pro uspokojení fyziologických potřeb jsou ložnice důležitými místy, které podléhají dobovým změnám a postupnému vývoji a proměnám jejich vybavení, ale také kvůli tomu, že již samotné vlastnictví postele bylo pro jedince velmi podstatné. Vlastnictví lože znamenalo významný distinktivní znak, který ho odlišoval od okrajových skupin, kterým nebylo dáno, aby měly vlastní lože či postel.

V současné době mají pojmy *postel* a *lože* stejný význam. Avšak Lýdie Soukupová ve své studii nastínila sémantický rozdíl mezi těmito slovy, který býval v dějinách značný. Pojmem *lože* se označovalo místo určené k odpočinku – místo věnované a upravené pro ležení bez ohledu na to, o jak vybavený prostor se šlo. Výraz *postel* se používal pro lůžkoviny, kterým bylo lože postláno, popř. podestláno jako podklad pro ležící osobu.¹¹⁹ Jak sama dodává, oba tyto pojmy byly již ve středověku používány téměř jako synonyma. Zároveň uvádí i výjimky, ve kterých bylo *lože* a *postel* striktně odděleno. Tento rozdíl soudobá čeština již zcela potírá a výraz *lože* se stává spíše knižním obratem. V předkládané práci je *postel* používána jako synonymum ke slovu *lože* v návaznosti na netolické inventáře, ve kterých je *postel* označením pro nábytek určený ke spaní.¹²⁰

V dějinách se vlivy a trendy přenášely z jedné společenské vrstvy na druhou a díky tomuto kulturnímu transferu se novinky dostávaly z vyšších vrstev mezi ty lidové. Nejvyšší šlechtické vrstvy ovlivňovaly prostředí měšťanské, které s časovým odstupem reagovalo na zavádění nových věcí do každodenního života. S největším zpožděním přicházely tyto novinky na venkov, kde byly přejímány od měšťanského prostředí. Tomuto kulturnímu přenosu podléhaly nejen změny v chování lidí, ale především úpravy a modernizace majetku. Jedním z případů proměny hmotného majetku

¹¹⁸ Pavel KUCHARSKÝ (ed.), *Regiment zdraví Henrycha Rankovia v překladi Adama Hubera z Risenbachu 1786. Regimen sanitatis Salernitanum*, Praha 1980, s. 82.

¹¹⁹ L. SOUKUPOVÁ, *Lůžko*, s. 116.

¹²⁰ Např. SOKA Prachatice, AM Netolice, Spisový materiál, kart. 102, pozůstalostní inventář po Urbanu Denkovi; V hořejším pokoji a i v malém pokojíčku je zaznamenána „*postel neb lože*“.

je modifikace lůžka, které je jedním z nejstarších typů nábytku vůbec, v závislosti na změnách bytových interiérů v procesu civilizace.

Postel bývala původně útočištěm pro celou rodinu. Byla velmi široká a spali v ní společně všichni příslušníci jedné rodiny.¹²¹ V již zmiňovaném *Bohemáři* se dokonce objevuje pro postel označení „*hnízdo*“, které evokuje pocit bezpečí a ochrany, kterou postel poskytovala.¹²² Většina rodin žila ve sdílených prostorech, kde se společně jedlo, společně se tu dodržovaly tradiční zvyky a ani oddělené ložnice neexistovaly. Jen málokdy byla postel užívána jen jednou osobou. Mladí i staří, dívky a chlapci žili společně.¹²³ Během 15. a 16. století došlo k oddělení osobní sféry člověka od té veřejné a nejintimnějším pokojem se po vzoru církevní hierarchie a řeholních domů stala ložnice. Společné postele se staly nevhodnými a došlo k jejich oddělení. První oddělené postele se objevily ve šlechtickém prostředí jako jeden z distinktivních znaků, kterými se chtěla urozená společnost odlišit od nižších vrstev spících společně a zároveň dosáhnout většího pohodlí. Tyto postele byly určeny pro jednotlivce, popř. pro manželské páry.¹²⁴ Tento proces civilizace a intimizace podle německého historika, filozofa a sociologa Norberta Eliase souvisel s probouzením studu a ostýchavosti a s tím, že si tyto pocity lidé začali připouštět a více uvědomovat. Šlo o velkou změnu v porovnání s předchozím obdobím středověku, v jehož průběhu nebylo ničím neobvyklým, když staří, mladí i cizí lidé sdíleli společné lože.¹²⁵ Tento proces civilizace neprobíhal nijak přímočaře a došlo při něm podle Eliase ke strukturální změně lidstva, k jeho posunu směrem k většímu utužení a diferenciaci kontroly jeho artefaktů.¹²⁶ Jinými slovy narůstal pocit trapnosti a stydlivosti a jejich práh se zvýšil natolik, že došlo k ovlivnění chování a prožívání celé společnosti.

Měšťanské prostředí přijalo tuto změnu o několik desítek let později a oddělené postele se zde začaly objevovat ve větší míře až v 17. století jako snaha o vyrovnání se s šlechtou.¹²⁷ Venkov zareagoval na tento trend s velkým časovým odstupem. Venkovská světnice bývala původně vybavena jedním až dvěma lůžky, která byla určena pro hospodáře a jeho nejbližší rodinu; dalším osobám se stlalo na peci

¹²¹ Z. WINTER, *V měšťanské světnici*, s. 46.

¹²² L. PETRÁŇOVÁ – J. PETRÁŇ, *Středověká lexikologie*, s. 38.

¹²³ Richard van DÜLMEN, *Kultura a každodenní život v raném novověku (16. – 18. století) I. Dům a jeho lidé*, Praha 1999, s. 60.

¹²⁴ Z. WINTER, *V měšťanské světnici*, s. 46.

¹²⁵ Norbert ELIAS, *O procesu civilizace. Sociogenetické a psychogenetické studie I. Proměny chování světských horních vrstev na Západě*, Praha 2006, s. 240.

¹²⁶ Tamtéž, s. 13.

¹²⁷ J. PETRÁŇ, *Dějiny hmotné kultury II/1*, s. 112.

či na lavici. Výměnkáři a odrostlé děti spávali v přístěncích nebo v komorách.¹²⁸ Teprve až na počátku 20. století měli obyvatelé domácností všichni svá vlastní lůžka. Tím byl dovršen celý proces kulturního přenosu z nejvyšších urozených vrstev až k těm nejnižší postaveným lidovým, během kterého došlo i k částečnému posunutí významu původních změn.

S oddělováním loží a zvyšováním pohodlí souvisí i oddělení postele od okolního prostoru v ložnici. K ohraničení postele přispělo přidání nebes k prostému lůžku a tím vznikl vymezený prostor určený pro samotného spícího. V šlechtickém prostředí bylo nejprve běžné lože „prosté“ bez nebes, ale již v průběhu 15. století se začaly objevovat první postele s nebesy. K jejich vzniku a rozšíření vedlo několik důvodů. Jeden z nich uvedl již v 19. století ve své práci Zikmund Winter. Na základě svého bádání dospěl k závěru, že nebesa vznikla jako obrana před hmyzem, zejména před pavouky.¹²⁹ Další dva uvedla Lýdie Soukupová ve své práci věnované loži a posteli. Ve své studii spojuje vznik nebes se snahou ochránit se před chladem v tehdy nevytápěných místnostech. Místnosti se dlouhou dobu vytápěly pomocí otevřeného ohně, a proto byly postele umísťovány do pokojů, kde nebyly vystavené dýmu a popelu. V tzv. dýmné jizbě se sice také spalo, ale lehávalo se pouze na prostých lavicích či jednoduchých pryčnách. Teprve po odstranění dýmného provozu se mohla lože vybavená peřinami, polštáři, cíchami a prostěradly přesunout i do vytápěných místností.¹³⁰ K tomuto důvodu vzniku nebes se přiklání i německý historik Richard van Dülmen, který zmiňuje, že lidé dlouhou dobu spali nazí nebo jen ve spodním prádle a na hlavě měli noční čepec. Zatažením závěsů se člověk mohl ochránit před chladem. Noční košile a pyžama začala ke každodennímu životu patřit až na přelomu 18. a 19. století.¹³¹ Dalším z důvodů je podle Soukupové tendence lidí si vytvářet vlastní intimní mikroprostor, který by umožňoval větší soukromí pro dotyčného. Tato verze se nejvíce blíží teorii Norberta Eliase, podle kterého je hlavní příčinou civilizace a intimizace

¹²⁸ L. SOUKUPOVÁ, *Lůžko a postel. Pokus o sémioticko – funkční analýzu*, in: Zdeněk BENEŠ – Eduard MAUR – Jaroslav PÁNEK (edd.), *Pocta Josefu Petráňovi. Sborník prací z českých dějin k 60. narozeninám prof. dr. Josefa Petráně*, Praha 1991, s. 113 – 136, zde s. 122.

¹²⁹ Z. WINTER, *V měšťanské světnici*, s. 46; Winter uvádí, že vznik nebes „lépe pochopíme bezpečně vědouce, že nepochopitelnou, velikou hrůzu a ošklivost pociťovali naši předkové před pavouky, jež kladli za zvířata jedovatá; je tedy zcela přirozeno, že spící člověk chtíval býti v oněch dobách se všech stran kryt a bezpečen jedovatých útoků.“

¹³⁰ L. SOUKUPOVÁ, *Lůžko*, s. 119.

¹³¹ R. van DÜLMEN, *Kultura*, s. 70; K tématu nahoty se vyjadřuje i Norbert Elias ve své knize týkající se procesu civilizace. Její plně uvědomění, pojící se k pocitu studu, způsobilo velkou změnu v chování lidstva. Autor ji přirovnává k biblickému příběhu o Adamovi a Evě, kteří si uvědomili svoji nahotu a začali se stydět. I proto se začalo upouštět od zvyku spát bez oděvu a ve velké míře se objevovaly noční košile a pyžama.

společnosti pocit studu a trapnosti, na který lidstvo reagovalo oddělování svých soukromých sfér od těch veřejných.¹³²

V šlechtických sídlech v 17. století se prosté lůžko bez nebes nacházelo pouze v komorách pro služebnictvo. Lůžka urozených již byla oddělena a opatřena nebesy a kromě těch, kteří v nich spávali, k nim měl přístup pouze omezený počet lidí. Jedním z nich byl sluha starající se o pánovo lože, který byl dokonce považován za „člena rodiny“. V měšťanském prostředí se první postele s nebesy objevují již v 15. století, ale hojněji byly rozšířené až v 16. století.¹³³ Měšťané se tím snažili vyrovnat vyšší vrstvě a zároveň se oddělit od vrstvy venkovské. Na venkově se poprvé objevují postele s nebesy od druhé poloviny 16. století. Tento trend se ve venkovském prostředí udržel až do konce 19. století.¹³⁴ Naopak ve šlechtickém prostředí se již od nebes začalo upouštět v 18. století. S intimnějším chápáním ložnice docházelo k zjednodušení postelí především díky vzniku tzv. alkoven.¹³⁵ Alkovny se ve šlechtickém prostředí začaly objevovat v 18. století. Byly to přístěnky nebo boční místnosti bez oken související s ložnicí, kam byla umísťována postel. Stěny tohoto přístěnku byly často čalouněné, oddělené od ostatního prostoru závěsem a smyslem jejich vzniku bylo zvýšení intimity nočního odpočinku.¹³⁶

Výbava lože bývala vždy bohatá a skládala se z podslamky, kterou posléze nahradila slaměná matrace. Na ní byla natažená prostěradla a na nich tzv. spodní peřiny a polštáře, na kterých lidé lehávali. Teprve na nich byly peřiny, které sloužily k přikrývání, a polštáře pro opření hlavy – tzv. peřiny a polštáře svrchní. V době, kdy lože bylo prázdné, byly peřiny vyskládané na posteli a přikryté ozdobnou, v některých případech bohatě vyšívanou plachtou. Ostatní nepoužívané lůžkoviny byly uloženy v truhlách či almarách a nazývaly se „svinuté prádlo“ a oblečení spojené s ložem bývalo označováno jako „šaty lehací“.¹³⁷ Nebesa byla ozdobena šřapci a třásněmi stejně jako jejich závěsy – firhaňky.¹³⁸ V urozeném prostředí se výbava lože zhotovovala z dražších a vzácnějších látek, např. aksamitu, damašku, brokátu. Vybavení

¹³² N. ELIAS, *O procesu*, s. 57.

¹³³ Z. WINTER, *V měšťanské světnici*, s. 51.

¹³⁴ L. SOUKUPOVÁ, *Lůžko*, s. 123.

¹³⁵ Milan TOGNER, *Historický nábytek. Terminologický slovník historického nábytku od gotiky po počátek XX. století. Materiálová skladby – technologie – typologie a slohové projevy*, Brno 1993, s. 43.

¹³⁶ Tamtéž, s. 83.

¹³⁷ Z. WINTER, *V měšťanské světnici*, s. 46.

¹³⁸ J. PETRÁŇ, *Dějiny*, s. 260.

postele měšťanské bývalo obdobné; jen látky bývaly méně drahé a spíše se jednalo o kartoun či plátno, které mohlo být ozdobené výšivkami.¹³⁹

Měšťané rádi hromadili lůžkoviny, protože to byl jeden z důkazů jejich majetnosti. Část z těchto úspor tvořilo věno nevěsty, které vnesla do manželství. Na jeho výrobě se sama podílela a lůžkoviny ozdobila vyšíváním, krajkami či jinými vzácnějšími látkami.¹⁴⁰ Na venkově nedocházelo k takovému velkému hromadění lůžkovin. Dokonce některé cennější kusy bývaly dávány do zástavy. Běžné lůžkoviny byly zhotovené z plátna, které bylo různé kvality. Hrubší se používalo většinou na cíchy či prostěradla a z jemnějšího plátna bylo šité povlečení na peřiny a polštáře.¹⁴¹

Zcela jinou optikou než na pouhý nábytek nahlíží na lože a postel ve své práci Lýdie Soukupová. Ve své studii *Lůžko a postel* se pokusila o sémioticko - funkční analýzu, ze které vyplývají nové poznatky týkající se zejména funkce a významu lože.¹⁴² Nejdůležitější ze všeho bylo již samotné vlastnictví místa, kde mohl člověk spočinout. Bez lože se člověk ocital na okraji společnosti, proto bylo spací místo významným určujícím existenčním znakem. Po oddělení jednotlivých postelí se lože začalo chápat i jako intimní prostor, který byl určený pouze pro jednu dotyčnou osobu, popř. manželský pár, který společné lože sdílel. Ložnice či spací komora se stala během 15. a 16. století jedním z nejintimnějších privátních koutů domů. Spaní se díky procesu intimizace přesunulo z veřejných prostor do privátních sfér a stále méně lidí se dostalo do komnat, kde stávaly postele. Jde o velký posun od dob středověku, kde postel stávala ve veřejně přístupných pokojích, kde se přijímaly návštěvy.¹⁴³

Podle výzkumu, který provedla Soukupová, bylo lůžko bráno také jako prostor pro hromadění movitého majetku nebo jako skryš k ukrytí cenností, osobních či rodinných památek a upomínek. Tyto předměty chtěl mít člověk neustále pod svým dohledem zejména v noci, kdy odpočíval a nebyl tolik ostražitý. Proto byly tyto objekty umístěovány v prostorách postele, aby byly člověku co nejbliže. V 16. a 17. století byla budována vysoká lůžka s podstavci, ve kterých byly zasouvací šuplíky. Do nich se většinou ukládaly lůžkoviny, peřiny nebo náhradní polštáře a nahrazovaly šatní skříně, almaly či truhly.¹⁴⁴

¹³⁹ V příloze je připojen seznam látek používaných ke zhotovení dobového oblečení a lůžkovin.

¹⁴⁰ L. SOUKUPOVÁ, *Lůžko*, s. 123.

¹⁴¹ J. GRULICH – P. MATLAS, *Hmotná kultura*, s. 12.

¹⁴² L. SOUKUPOVÁ, *Lůžko*.

¹⁴³ Tamtéž, s. 119.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 124.

Velmi důležitý byl symbolický význam lože odvíjející se od průběhu životního a rodinného cyklu. Prvními loži v průběhu lidské existence byly kolébky a dětské postele. V dřívější době děti sdílely lože se svými rodiči a až v 17. století vznikaly první samostatné dětské postele.¹⁴⁵ Další důležitou postelí v životě člověka je lože svatební a posléze i manželské. S tímto lůžkem byla spojena řada rituálů, která měla zejména posílit plodnost a prosperitu manželského páru. S postupem času zvyky přetrvávaly pouze v lidovém prostředí.¹⁴⁶ Po porodu hrálo významnou roli v životě ženy lůžko šestinedělky. Takové lože bylo odděleno od okolního prostředí pokoutnicí – plachtou, která sloužila jako ochrana a obrana matky a dítěte před okolním světem. Hlavní příčinou oddělení rodičky od dalších lidí byla víra v magii a její projevy. Žena a její dítě měla díky tomu být ochráněná před uřknutím a jinými projevy zla a nečisté podoby magie. Teprve po uplynutí šesti týdnů se mohla žena vrátit do běžného života, do společnosti a také do společného lože s manželem.¹⁴⁷

Jedním z posledních loží bylo lože nemocného spojované též s mnoha rituály, které měly předpovědět, jak brzy se nemocný uzdraví, popř. předpovědět jeho konec. V tomto případě se z lože nemocného stalo lože smrtelné, které bylo opředeno celou řadou mýtů a pověstí. Nebožtík byl z lože přenesen na prkno nebo do truhly a lože bylo podřízeno několika rituálům. Prvně bylo nutné ho ustlat – nemohlo zůstat rozestlané, protože lidé věřili, že by se mohl duch zemřelého opět vrátit na místo, kde skončil. Nebožtíkova postel se nesměla po určitou dobu používat a stejně tak i lůžkoviny, které mu patřily.¹⁴⁸ Dokonce sláma, kterou byly vystlány matrace, měla svůj vlastní význam. Sláma ze smrtelného lože bývala pálena a popel posléze rozprášen na ochranu před navrácení ducha zesnulého člověka. Naopak sláma z lože šestinedělky či z lože svatebního měla ochrannou funkci a bránila dotýčného proti nečistým silám.¹⁴⁹

Lože provázelo a stále provází člověka po celý jeho život již od narození a položení do kolébky, která se tímto aktem stává první postelí daného jedince. V současné době, kdy je společnost ve velké míře oprostěna od magie či ji zcela popírá, se většina výše zmíněných rituálů udržuje pouze na vesnicích. Postel je využívána zejména k uspokojení lidských fyziologických potřeb a ke sdílení intimních okamžiků. Zcela

¹⁴⁵ J. PETRÁŇ, *Dějiny*, s. 439.

¹⁴⁶ L. SOUKUPOVÁ, *Lůžko*, s. 125.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 126.

¹⁴⁸ Lýdie Soukupová ve své práci uvádí, že období, během kterého se lože nebožtíka nepoužívalo, závisí na konkrétní oblasti a krajových a místních zvyklostech. Pro oblast Benešova dokonce uvádí, že postel byla rozebrána a odnesena z obytných prostor na půdu, aby se tak lidé vyvarovali navrácení ducha zemřelého.

¹⁴⁹ L. SOUKUPOVÁ, *Lůžko*, s. 128.

se vytratil strach z neznámého, který býval spojován s nocí, temnotou a časem stráveným na loži. Během spánku se člověk stával bezbranným a byl vydán vstříc cizím a neznámým silám a nevysvětlitelným snům.

IV. Kultura spaní netolických měšťanů v 18. století

Vybavenost a estetická úroveň lůžka byly výrazem nejen majetnosti, ale též kulturní vyspělosti a životního postoje člověka. Sociální stratifikace se přirozeně projevila v náročnosti umělecké výzdoby a řemeslného provedení lůžka stejně jako v kvalitě a množství lůžkovinové výbavy.¹⁵⁰ Záměrem předkládané práce je zhodnocení výpovědní hodnoty pozůstalostních inventářů ve vztahu ke kultuře spaní, celkový výskyt postelí, jejich typologie a jejich umístování ve struktuře měšťanského domu. Dále mě zajímaly předměty vztahující se k loži samotnému i k celkové kultuře spaní a také jiné předměty, které byly ve stejných místnostech jako postele. V neposlední řadě bylo cílem stanovení sociální a profesní stratifikace s ohledem na kulturní úroveň měšťanů v Netolicích v 18. století.

Pro zkoumané období mezi lety 1728 – 1799 bylo vybráno 86 inventářů, které obsahovaly zmínky týkající se kultury spaní. Z toho se v 67 případech (78 %) objevily záznamy uvádějící existenci různého druhu nábytku určeného ke spánku. Pouze v 19 případech (22 % z celkového počtu soupisů pozůstalostí) byly v inventářích zápisy zachycující lůžkoviny, nikoliv postele. Nejprve byla vyhodnocena typologie postelí uvedených v inventářích. Byly stanovené typy, které se v inventářích nejčastěji objevovaly i jejich procentuální zastoupení. Nejčastěji se objevovaly pouze zápisy dokazující existenci postelí, ale mimo ně inventáře obsahovaly i zmínky týkající se méně obvyklých druhů postelí, kterými byly třeba postele otvírací/zavírací či lože vojenské. Následně byla zhodnocena výbava lože, z čeho se skládala a co bylo její nedílnou součástí.

Záznamy z netolických inventářů byly posléze podrobeny rozdělení v rámci stratifikace sociální, profesní i genderové. Cílem bylo zjistit, jestli majetková úroveň, profesní zařazení a genderové rozdělení se nějakým způsobem odráží na úrovni kultury spaní. Pokud ano, jakým způsobem a v jaké míře.

¹⁵⁰ L. SOUKUPOVÁ, *Lůžko*, s. 121.

IV. 1. Prostory určené ke spaní

Na základě studia netolických inventářů byly stanovené místnosti, ve kterých byl nejčastěji zaznamenán nábytek určený ke spaní. Z 86 vybraných inventářů bylo 33 inventářů vedených podle místností a v 29 z nich (v téměř 34 % z celkového množství a 88 % z počtu inventářů vedených po místnostech) byly záznamy týkající se umístění postele v dané místnosti. Ani v jednom z těchto případů nebyl zmíněný prostor označen jako ložnice. Zároveň bylo nutné rozlišit, jestli se zde postele pouze skladovaly nebo jestli šlo o prostor skutečně určený ke spaní.

Celkově se v těchto 29 inventářích objevilo 72 různých postelí. Díky předchozímu studiu inventářů bylo určeno 13 místností, které tvořily hlavní strukturu měšťanského domu v 18. století a v inventářích byly uvedené nejčastěji sednice, komora, síň, „*dolejší*“ pokoj, „*hořejší*“ pokoj, malý pokoj, kancelář, kuchyně, sklep, kvelb, spižirna, sýpka a půda. Pouze ve dvou z těchto místností nebyly v netolických inventářích zápisy zaznamenávající výskyt jakýchkoliv postelí – konkrétně šlo o kvelb a spižirnu. Na rozdíl od úplné absence postelí byla ve dvou místnostech vypočítána dokonce 100 % přítomnost postelí. Jednou z těchto místností byl hořejší pokoj, kde byly ve všech čtyřech případech zachycené postele a z větší části šlo o postele s nebesy a závěsy. Druhým prostorem byla půda. Půdní prostor samotný se objevil pouze ve dvou inventářích a v každém z nich je zachycena minimálně jedna postel. V obou případech jde o postele staré pod nebesy a v jednom je ještě zapsána kolébka.¹⁵¹

Nejčastěji se záznam zachycující výskyt postelí vázal k sednici, a to v 13 případech, tedy 45 % z počtu inventářů. Právě sednice byla jednou z místností, které byly určeny ke spaní. V těchto 13 inventářích bylo dohromady zaznamenáno 23 postelí nejrůznějších typů. Nejběžnějším označením bylo použití pouhého pojmu „*postel*“ (bez určení typu nebo barvy), a to celkem sedmkrát.¹⁵² Objevovaly se ale i menší postýlky (šest záznamů) a v jednom případě byla dokonce postýlka určena „*pro děti*“.¹⁵³ Dalším typem postele byla postel určená pro jednu osobu, která bývala bez nebes. Naopak postele s nebesy se v sednicích objevily pouze dvakrát.¹⁵⁴ V ojedinělém případě, v inventáři po zesnulém Jiřím Břečkovi, byla v tomto prostoru

¹⁵¹ SOkA Prachatice, AM Netolice, Spisový materiál, kart. 100, pozůstalostní inventář po Václavu Šubharském. V tomto inventáři je kromě jedné staré postele pod nebesy zachycena i kolébka pro děti.

¹⁵² Tamtéž, kart. 100, pozůstalostní inventář po Justýně Šulcové – použito pouze označení postel.

¹⁵³ Tamtéž, kart. 110, pozůstalostní inventář po Františku Švíchovi – 1 postýlka pro děti.

¹⁵⁴ Tamtéž, kart. 103, pozůstalostní inventář po Kateřině Brichtové – postel zelená s nebesy; tamtéž, kart. 102, pozůstalostní inventář po Justýně Khernerové – lože neb postel pod nebesy.

umístěna „*postel zavírací*“. Šlo o postel, která měla úschovný prostor, ve kterém se mohly skladovat nepotřebné náhradní lůžkoviny.¹⁵⁵ Barva postelí byla téměř vždy jednotná. V případech, kdy byla barva uvedena, byla použita barva zelená. U zpracování postelí nebyl uveden žádný bližší popis týkající se případného řezbářského zpracování či jiného zdobení. Zachycen je v některých inventářích pouze stav postele. Třikrát byla zapsána postel „*stará*“; u ostatních není uvedena žádná charakteristika stavu, stáří či opotřebení. Kromě postelí se zde nacházela celá řada nábytku. Nejblíže posteli bývala španělská zeď či stěna, která zčásti oddělovala spací prostor od okolí.¹⁵⁶

Dále byl v místnosti běžný užitkový nábytek. Zejména to byly stoly, např. čtyřhranné, oválné, menší nebo se dvěma šuplaty, skříně, almary a truhly. Kromě těchto kusů nábytku jsou v sednicích zaznamenány ve velké míře obrazy svatých, krucifixy a drobné sochy, které sloužily k uctívání svatých a ke směřování modliteb obyvatel domu. Není vyloučené, že u nich mohly být pronášeny i modlitby před spaním. Dokonce v inventáři po zemřelém Jiřím Břečkovi je v sednici, kde byly uvedeny dvě postele, zachycena kompletní výbava k modlení. Kromě krucifixu na stěně a obrazů svatých je v tomto inventáři uveden soupis knih, mezi nimiž je i malý kancionál a malá modlitební knížka.¹⁵⁷ V několika případech bylo v sednici také umístěno klekátko a zcela ojediněle se objevuje záznam o relikviářích.¹⁵⁸ V inventáři po zesnulém Matěji Neuburském byl uveden malý oltářiček.¹⁵⁹

K další výbavě sednic kromě různého cínového nádobí, džbánek a malého zrcadla patřily i visuté hodiny. Ty se objevovaly méně často a většinou byly dřevěné, popř. železné.¹⁶⁰ Barevnost nábytku byla omezena pouze na tři barvy – červenou,

¹⁵⁵ Tamtéž, kart. 101, pozůstalostní inventář po Jiřím Břečkovi.

¹⁵⁶ M. TOGNER, *Historický nábytek*, s. 67. Španělská stěna neboli paraván či zástěna bývala složena z několika kusů – většinou byla trojdílná či pětídílná. Ve většině případů byla dřevěná rámová kostra každého dílu potažena textilií, kůží, papírem či dřevěnou výplní. Ze šlechtického prostředí jsou první paravány známy již z 16. - 17. století. Do měšťanského prostředí se tento trend dostává zejména až v 18. století. Např. SOKA Prachatice, AM Netolice, Spisový materiál, kart. 101, pozůstalostní inventář po Václavu Pfeffrovi.

¹⁵⁷ SOKA Prachatice, AM Netolice, Spisový materiál, kart. 101, pozůstalostní inventář po Jiřím Břečkovi. Tento inventář je velmi obsáhlý a je v něm uveden bohatý popis sednice. V této sednici byly pověšené obrazy, které zachycují Ukřižování a Pannu Marii a krucifix. Mezi nábytek byly zařazené dvě postele (bez bližšího určení), velký dlouhý stůl se zásuvkami, jeden menší a druhý červený čtyřhranný a dvě truhly. V jedné bylo uloženo oblečení – kabát, kožich a kamizola. Ve druhé byly uloženy knihy – slovník („*vocabularž*“) český, knížka modlitební a knihy s účty. Mezi ostatní předměty v místnosti patřily džbány a konvice, ráta flinty, zrcadlo a souprava na kávu se šálky.

¹⁵⁸ SOKA Prachatice, AM Netolice, Spisový materiál, kart. 110, pozůstalostní inventář po Rosalii Gvolhingerové. V jejím inventáři je uvedeno jedno klekátko prosté a také dva relikviáře.

¹⁵⁹ Tamtéž, kart. 104, pozůstalostní inventář po Matěji Neuburském.

¹⁶⁰ Tamtéž, kart. 110, pozůstalostní inventář po Františku Švíchovi.

zelenou a černou. Pouze ve dvou případech se v soupisech pozůstalostí z této místnosti objevila kamna. V jednom z nich byla specifikována pouze barvou – šlo o „*kamna zelená*“ – a ve druhém případě byla kamna pouze zaznamenána bez bližšího určení.¹⁶¹ V dalších inventářích nebyla kamna zachycena ani v jiných místnostech. V inventáři po zemřelém Tomáši Kaňkovi byl jediný zápis z celého souboru inventářů sepsaných podle místností, který oznamoval přítomnost ohřívadla a ohřívací pánve ale v malém pokoji v prvním patře.¹⁶² Jinak se nástroje na ohřívání či kamna neobjevovala.

Druhou místností, kde se nejčastěji postele objevovaly, byla komora. Celkem bylo zachyceno 17 postelí v 11 inventářích netolických měšťanů (38 %). Postele, které se tu vyskytovaly, byly opět nejčastěji označovány pouze jako „*postel*“ bez bližšího určení – celkem v 41 % z celkového počtu zápisů. Ve čtyřech případech se šlo o postel s nebesy, popř. byly uvedené i „*fírhaňky*“.¹⁶³ Mezi záznamy byly po jedné zachyceny postele pro děti – jedna postýlka a jedna kolébka.¹⁶⁴ Ani v této místnosti nebyly postele nijak bližze popsány, ani jejich zpracování nebylo lépe charakterizováno. Jediná bližší zmínka se týkala barvy a stavu. Pouze v jednom případě byla uvedena barva dřevěné konstrukce postele – zelená.¹⁶⁵ Stav postelí byl nalezen v 5 inventářích. Opět byl velmi stručný, jednoslovný a zachycoval stáří postele; šlo o postele staré. V porovnání se záznamy ze sednic se v komorách právě objevovaly častěji postele staré. V sednicích to bylo pouze 13 % z celkového počtu postelí v této místnosti a v komorách šlo již o více než jednu čtvrtinu (29 %).

Na rozdíl od sednic nebyly v komorách zaznamenány téměř žádné stoly, které byly v sednicích běžné a objevovaly se bezmála v každém inventáři. Výjimku tvoří několik inventářů, např. inventář po zesnulé měšťance Terezii Debojové, ve kterém je v prvním patře v komoře zachycen jeden stůl bez konkrétního popisu.¹⁶⁶ V pozůstalostním inventáři po Františce Mollerové bylo naopak zapsáno stolů několik; dokonce s popisem tvaru i použitého materiálu. Není ale zcela možné přesně určit rozmístění nábytku v domě této měšťanky.¹⁶⁷ Z užitkového nábytku v komorách převládaly truhly různých

¹⁶¹ Tamtéž, kart. 102, pozůstalostní inventář po Ludmile Khernerové; tamtéž, kart. 105, pozůstalostní inventář po Terezii Debojové.

¹⁶² Tamtéž, kart. 104, pozůstalostní inventář po Tomáši Kaňkovi.

¹⁶³ Tamtéž, kart. 109, pozůstalostní inventář po Františce Mollerové – 1 postel s fírhaňky s nebesy.

¹⁶⁴ Tamtéž, kart. 103, pozůstalostní inventář po Kateřině Brichtové – 1 kolébka; tamtéž, kart. 100, pozůstalostní inventář po Václavu Šubharském – 1 postýlka.

¹⁶⁵ Tamtéž, kart. 105, pozůstalostní inventář po Terezii Debojové.

¹⁶⁶ Tamtéž.

¹⁶⁷ Tamtéž, kart. 109, pozůstalostní inventář po Františce Mollerové. Stoly zaznamenané v tomto inventáři byly tři – jeden oválný, druhý hranatý a třetí byl vyroben z jasanového dřeva. Při bližším studiu tohoto inventáře bylo zjištěno, že téměř veškerý majetek je zapsán pod nadpis „v komoře“. Jelikož

velikostí od malých přes střední po velké v různých barvách. Nejvíce byly rozšířené truhly zelené a žluté, ale objevily se i truhly bílé, dokonce v jednom případě se objevuje i truhla se zámkem.¹⁶⁸ V těchto úložných prostorech bývalo hromaděno oblečení, ale z velké části byly v netolických inventářích truhly plné lůžkovin.¹⁶⁹ Dále se v inventářích objevovaly almary a různé sesle.¹⁷⁰

Komory nebyvaly vyzdobené pověšenými obrazy a ani vystavenými sochami. V žádném ze studovaných inventářů nebyla žádná zmínka dokazující opak. Komory sloužily, stejně jako sednice, jako místnosti určené ke spaní a zároveň i jako skladovací prostory. Tomu nasvědčují úložné prostory, kterými byly výše zmíněné truhly, almary a šatní skříně. Jak již bylo poznamenáno, komora bývá někdy striktně označována pouze jako místo ke spaní.¹⁷¹ Ze studia netolických inventářů to není zřejmé. V 58 % případů se sice v komorách objevují postele, ale není to zcela směrodatné. Přesto je komora jednou z nejvíce pravděpodobných místností sloužících ke spaní.

Dalším prostorem, kde se v inventářích nacházejí postele, byl sklep. V pěti inventářích s těmito zápisy bylo uvedeno celkem šest postelí. V 50 % se šlo o staré postele a zesnulí měšťané měli další postele uložené v jiných místnostech. V jednom z případů byla ve sklepě umístěna i postýlka.¹⁷² Sklep jistě nebyl místem určeným ke spánku. Spíše sloužil jako skladiště nepotřebných kusů nábytku, tedy i postelí. Kromě uvedené postýlky zde byly odloženy i postele s nebesy a dokonce postel se zelenou mříží.¹⁷³ Ve stejném inventáři, v inventáři po Václavu Pfeffrovi, kde byla uvedena i postel s mříží, bylo ve sklepě uloženo i několik podušek z praporu, polštářů, podhlavníčku,

se jedná o poměrně rozsáhlý majetek, není zcela možné, aby vše bylo uloženo v jedné místnosti. Do komory v tomto případě beze sporu patří truhla s lůžkovinami, která je uvedena hned z počátku. Další umístění nábytku a ostatních předmětů je diskutabilní a bylo by možno jej rozmístit pouze přibližně na základě porovnání s ostatními inventáři.

¹⁶⁸ Tamtéž, kart. 105, pozůstalostní inventář po Terezi Debojové.

¹⁶⁹ Tamtéž, kart. 101, pozůstalostní inventář po Matěji Týrovi. Soupis pozůstalosti po tomto měšťanovi obsahuje v komoře několik truhel. Ve velké truhle bylo osm modrých cích kostkovaných, dvě cíchy bílé a pět cích tlustých. V dalších truhlách byly uloženy jedny podušky svrchní, jedny podušky spodní, tři podhlavníky, tři perutní peřiny a dvě větší. V truhle menší byly uloženy košile. V poslední zaznamenané truhle byl pytlíček s hotovostí.

¹⁷⁰ Tamtéž, kart. 102, pozůstalostní inventář po Pavlu Uttlovi – 1 almara bílá.

¹⁷¹ P. KODERA, *Prostory*, s. 85.

¹⁷² SOKA Prachatice, AM Netolice, Spisový materiál, kart. 104, pozůstalostní inventář po Tomáši Kaňkovi. Ve sklepě je uložena mezi mnoha dalšími předměty i postýlka. Podle všeho vyplývá, že zde byla pouze uložena. V inventáři jsou totiž uvedené další tři postele – dvě v hořejším pokoji a jedna v kuchyni, které sloužily ke spánku a k odpočinku. Postýlka ve sklepě byla spíše odložena, protože již nebyla potřeba nebo se mohlo jednat i o starý kus nábytku.

¹⁷³ Tamtéž, kart. 101, pozůstalostní inventář po Václavu Pfeffrovi.

pytlíčků s peřím, prostěradel a strakatých cích. Navíc zde nechyběla stará španělská zeď.¹⁷⁴

Ve čtyřech inventářích byly zachyceny postele uložené v hořejším pokoji. Dvě postele z šesti uvedených byly s nebesy.¹⁷⁵ Opět byla uvedena i postýlka pro děti.¹⁷⁶ Ve zbylých třech případech šlo o nspecifikované označení „*postel*“ nebo „*lože*“.¹⁷⁷ Jednotvárná barevnost postelí byla v této místnosti narušena. Kromě zelené barvy, která byla i zde, se objevuje postel Václava Spinky v černé barvě a v případě loží Tomáše Kaňky byla nebesa ozdobena modrými firhaňky. Mimo barevnost není zachycen žádný jiný zdobný prvek postelí a ani jejich vybavení.

Hořejší pokoj sloužil též jako jedna z místností určená ke spaní. Postel opět bývala od okolního světa oddělena španělskou zdí, která zajišťovala určité soukromí pro spící osobu. Pokoj byl vybaven užitkovým nábytkem podobně jako sednice – dřevěné stoly, stolice, tabule, židličky a sesle. Stejně jako v sednici byly zde u postele na stěnách rozvěšené obrazy svatých a např. i krucifix.¹⁷⁸ V případě inventáře Tomáše Kaňky se vedle postele nacházela malá almarka, ve které byly uschované peníze po zesnulém měšťanu. V porovnání s komorou se v hořejším pokoji objevovaly truhly méně často. Uloženo v nich opět bylo ložní prádlo nebo šatstvo.

V případě dalších místností se záznamy o postelích objevily v každé pouze dvakrát. Týká se to síně, dolejšího pokoje, malého pokoje v patře, půdy a sýpky. V síni, která byla spíše důležitým prostorem pro obchod nebo provoz dílny, byla postel např. v inventáři Jiřího Kudrny. Šlo o „*vytahující*“ postýlku. Nezachoval se žádný bližší popis, ale s největší pravděpodobností se jednalo o prosté lůžko, které se dalo v případě potřeby sklidit a nepřekáželo běžnému dennímu provozu.¹⁷⁹ V druhém případě šlo o malou postel ořechové barvy, která patřila Bartoloměji Švingerovi.¹⁸⁰ Dolejší pokoj byl také pouze dvakrát vybaven postelí. V případě inventáře Václava Spinky byly v dolejšími pokoji rozvěšené obrazy svatých, v truhličce byly schované cennosti – stříbrné a zlaté předměty. Byl zde rozestavěný různorodý nábytek, mezi kterým byla i knihovna s několika knihami a postel. Šlo o velkou, nejspíše manželskou postel

¹⁷⁴ Tamtéž.

¹⁷⁵ Tamtéž, kart. 102, pozůstalostní inventář po Václavu Spinkovi; tamtéž, kart. 104, pozůstalostní inventář po Kateřině Soběslavské.

¹⁷⁶ Tamtéž, kart. 104, pozůstalostní inventář po Kateřině Soběslavské.

¹⁷⁷ Tamtéž, kart. 102, pozůstalostní inventář po Urbanu Denkovi; tamtéž, kart. 104, pozůstalostní inventář po Tomáši Kaňkovi.

¹⁷⁸ Tamtéž, kart. 104, pozůstalostní inventář po Kateřině Soběslavské.

¹⁷⁹ Tamtéž, Kniha rozdělení pozůstalostí 3, pozůstalostní inventář po Jiřím Kudrnovi.

¹⁸⁰ Tamtéž, Spisový materiál, kart. 102, pozůstalostní inventář po Bartoloměji Švingerovi.

pod nebesy.¹⁸¹ Také inventář po Justýně Šulcové týkající se dolejšího pokoje byl poměrně bohatý. Zachycoval stoly různých tvarů, židličky, almaru u zdi a mísník. Na stěnách byly obrazy s motivem světců a krucifix. Záznam o posteli byl ale zapsán jen velmi stroze – *I postel*.¹⁸²

V malém letním pokoji v patře byly též zaznamenány postele pouze ve dvou případech. Pokoj byl vybaven běžným nábytkem, např. stolečkem, almarami, truhlami a postelemi. Inventář Urbana Denka uvádí pouze krátký výčet nábytku bez jakékoliv bližší charakteristiky. Omezil se pouze na pouhý soupis. V této pozůstalosti je v malém pokoji zaznamenána stručně jedna *postel neb lože*.¹⁸³ Pozůstalost po Václavu Spinkovi je více bohatá. Kromě soupisu užitkového nábytku, jehož výpis by byl téměř totožný se soupisem Urbana Denka, obsahuje záznam o obrazech rozvěšených v tomto malém pokoji a i jednom krucifixu. V tomto případě byla v místnosti postavena postel s nebesy.¹⁸⁴ Malý letní pokojík také jistě sloužil jako spací prostor nikoliv jako prostor určený ke skladování nábytku.

Opačné využití oproti malému pokoji a pokoj „*hořejšímu*“ měly jistě sýpky a půda. Ve zkoumaných inventářích se v těchto prostorech objevily předměty staré, potřhané a rozbité. Právě půda, sýpka a sklep sloužily k uskladňování majetku, který již nebyl používán nebo byl nějakým způsobem poškozený. Na půdě byla ve dvou měšťanských inventářích zachycená stará postel.¹⁸⁵ V případě Alžběty Dumontové byla na půdě zaznamenána také roztrhaná španělská zeď, kolovrátky a oblečení po nebožce – kožich a kabát. Inventář Václava Šubharského obsahuje jen věcný soupis bez bližšího upřesnění. Na jeho půdě byla uskladněna stará postel pod nebesy a kolébka, která již nejspíš nebyla potřeba. Jedním z posledních prostorů, kde byly uloženy postele, byla sýpka. Mezi velmi skromnými popisy předmětů na půdě figuruje v inventáři Mikuláše Michálka dřevěná postel.¹⁸⁶ Pouze v soupise pozůstalosti po měšťanu Jiřím Kudrnovi se objevil popis postele zahrnující pojem „*měkká postel*“.¹⁸⁷ Spíše než o popis pohodlí se jedná o charakteristiku použitého dřeva. Kuchyně a kancelář byla v netolických inventářích pouze jednou spojena s postelemi; kuchyně v případě pozůstalostního

¹⁸¹ Tamtéž, kart. 102, pozůstalostní inventář po Václavu Spinkovi.

¹⁸² Tamtéž, kart. 100, pozůstalostní inventář po Justýně Šulcové.

¹⁸³ Tamtéž, kart. 102, pozůstalostní inventář po Urbanu Denkovi.

¹⁸⁴ Tamtéž, pozůstalostní inventář po Václavu Spinkovi.

¹⁸⁵ Tamtéž, kart. 101, pozůstalostní inventář po Alžbětě Dumontové; tamtéž, kart. 100, pozůstalostní inventář po Václavu Šubharském.

¹⁸⁶ Tamtéž, kart. 100, pozůstalostní inventář po Mikuláši Michálkovi.

¹⁸⁷ Tamtéž, pozůstalostní inventář po Jiřím Kudrnovi.

inventáře Tomáše Kaňky a v kanceláři měl uložené postele Václav Spinka.¹⁸⁸ V obou záznamech se jednalo o obyčejné prosté lože.

Z výše provedeného výzkumu vyplývá, že nejčastěji byly postele umístěné v sednici, komoře, sklepe a hořejším pokoji. Dále se postele nacházely v dolejší pokoji, v síni, v malém letním pokoji, na sýpce a na půdě. Nejméně byly uloženy kanceláři a v kuchyni. Co se týče rozdělní prostorů určených ke spaní a k pouhému skladování nábytku, je zřejmé, že kromě sklepa, půdy a sýpky, sloužily ostatní místnosti k odpočinku. Reprezentativnější místnosti byly vybavené i náboženskými předměty spojenými s modlením. Pouze v malém vzorku inventářů byla zaznamenána kamna – není jasné, jestli v dalších domácnostech chyběla nebo spíše nebyla zahrnuta do pozůstalostního inventáře dané osoby.¹⁸⁹

Tabulka č. 4

Seznam místností, ve kterých byly uloženy postele

Místnost	Celkový počet místností v inventářích	Počet místností se záznamem o posteli	Procenta
Sednice	26	13	50
Komora	19	11	58
Sklep	11	5	45
Sýpka	10	2	20
Síň	8	2	25
Kuchyně	7	1	14
Hořejší pokoj	4	4	100
Malý pokojíček	4	2	50
Dolejší pokoj	3	2	67
Kancelář	3	1	33
Půda	2	2	100

¹⁸⁸ Tamtéž, Spisový materiál, kart. 104, pozůstalostní inventář po Tomáši Kaňkovi; tamtéž, kart. 102, pozůstalostní inventář po Václavu Spinkovi.

¹⁸⁹ Tato problematika nebyla pro oblast Netolicka nijak zpracovaná. Při dalším studiu každodenní kultury obyvatel Netolic by na ni měl být brán zřetel.

IV. 2. Typologie postelí

V souboru 67 vybraných netolických inventářů pro období 18. století se objevuje 133 záznamů týkajících se odlišných typů lůžek. Postele a lůžka byla různorodá a jejich zaznamenání v soupisech pozůstalostí bylo nejednotné. Pro přehlednější klasifikaci při vyhodnocování pramenů byly zvoleny následující kategorie, do kterých jednotlivá označení spadala. „*Lože prosté*“, „*postel*“ či „*lože*“ bylo zahrnuto pod jednotný název postel. Těchto zápisů bylo celkem 58, tzn. 43 % ze 133 zmínek o posteli. Ve většině případů šlo o prosté popisy, které pouze oznamovaly přítomnost postele v místnosti, ale neuváděly přesný popis či charakteristiku konstrukce, zpracování a zdobení řezbou nebo malováním. Tyto postele byly jednoduchým lůžkem, které mohly sloužit k odpočinku po jídle, ale i k nočnímu spánku. Jediným bližším označením byla barva postele, kdy v dřtivě většině převládala barva zelená; v inventáři Bartoloměje Švingra je uvedena barva postele ořechová, popř. dřevo mohlo být ošetřeno pouze lakem a původní barva materiálu zůstala zřejmá.¹⁹⁰ Jen jednou byl uveden přesný druh dřeva, ze kterého byla postel vyrobena. Bylo to dřevo dubové, které se používalo i k výrobě dalšího nábytku, zejména stolů, lavic a truhel.¹⁹¹ V případě, že byl zhodnocen stav nábytku, bylo to velmi prosté hodnocení, které bylo zastoupené pouhým popisem stáří nábytku. V inventářích se velmi často objevuje označení „*stará*“.

Pojem postel s nebesy byl použit pro jednotlivé varianty „*postelí s firhaňky*“, „*pod nebesy*“, „*s nebesy*“ či „*s baldachýnem*“. Většinou se jednalo o větší postele, které byly protipólem k jednoduchým prostým postelím. Mohly být určené pro jednu osobu, ale i pro manželský pár.¹⁹² Opět převládala zelená barva dřevěných konstrukcí postelí. Jedinou výjimkou byla postel Václava Spinky, která byla černá s černými strakatými firhaňky.¹⁹³ Dalšími typy postelí byla lože, v jejichž názvu bylo uvedeno, pro koho jsou určena. Prvním typem byla postel pro jednu osobu. V inventářích se objevuje celkem v pěti případech bez bližší specifikace.¹⁹⁴ Druhým typem takovéto

¹⁹⁰ SOkA Prachatice, AM Netolice, Spisový materiál, kart. 102, pozůstalostní inventář po Bartoloměji Švingerovi.

¹⁹¹ Tamtéž, kart. 109, Pozůstalostní inventář po Zuzaně Brichové.

¹⁹² Postele s nebesy nebyly v inventářích blíže specifikované. Nelze tedy odhadnout, zda se jedná o postel pro jednu osobu či o postel manželskou.

¹⁹³ SOkA Prachatice, AM Netolice, Spisový materiál, kart. 102, pozůstalostní inventář po Václavu Spinkovi

¹⁹⁴ Např. Tamtéž, Kniha rozdělení pozůstalostí 3, pozůstalostní inventář po Janu Jiřím Brihleovi.

postele byla postel určena pro dvě osoby, tedy manželská postel. Ta byla zachycena v devíti případech.¹⁹⁵

Zvláštní skupinou byly „*postýlky*“. Stejný název byl použit pro malé postýlky pro děti, pro postýlku pro jednu osobu nebo pouze pro postýlku bez bližší charakteristiky. Pokud bylo upřesněno, byly postýlky rozdělené do několika skupin. Zvlášť byly počítané postýlky pro děti – celkem v pěti inventářích, jako druhá skupina byly postýlky pro jednu osobu, které byly připočteny k postelím výše zmíněným, a poslední skupinu tvořily postýlky bez určení.¹⁹⁶ Pouze ve třech případech se objevily kolébky.¹⁹⁷

Méně zastoupené bylo „*lože vojenské*“. Toto lože bylo velmi prosté a sloužilo zejména k odpočinku přes den. Tento typ byl obsažen pouze v jenom inventáři, ale kromě počtu již nebylo připojeno jiné určení.¹⁹⁸ Též ve čtyřech případech se objevily „*postele zavírací*“. Takovéto lože se nejvíce podobalo truhle, která sloužila ke skladování oděvů. Stejným způsobem se mohla využít i tato postel. Spíše než oděvy a oblečení se do ní ukládaly nepoužívané peřiny a polštáře a také lůžkoviny.¹⁹⁹

Tabulka č. 3

Typy označení postelí v netolických inventářích

Typ postele	Počet	Procenta (z celkového počtu postelí)
Postel	58	43
Postel s nebesy	24	18
Postýlka	15	11
Manželská postel	9	7
„Měkká“ postel	6	5
Postel pro jednu osobu	5	4
Postýlka pro děti	5	4

¹⁹⁵ Tamtéž, Spisový materiál, kart. 105, pozůstalostní inventář po Jáchymu Liškovi.

¹⁹⁶ Tamtéž, pozůstalostní inventář po Václavu Vandovi – 1 postýlka dětská; tamtéž, pozůstalostní inventář po Janu Lešetickém – postýlka na jednu osobu; tamtéž, kart. 104, pozůstalostní inventář po Tomáši Kaňkovi.

¹⁹⁷ Tamtéž, kart. 103, pozůstalostní inventář po Kateřině Brichtové.

¹⁹⁸ Tamtéž, Kniha rozdělení pozůstalostí 3, pozůstalostní inventář po Tomáši Nusbaumovi. V tomto inventáři byly uvedené čtyři vojenská lůžka. Nebylo ovšem uvedeno, jak přesně vypadala, popř. jakou měla barvu či v jaké byla místnosti.

¹⁹⁹ Např. Tamtéž, Spisový materiál, pozůstalostní inventář po Kašparovi Touškovi.

Vojenská postel	4	3
Zavírací postel	4	3
Kolébka	3	2

IV. 3. Výbava lože

Běžná postel byla tvořena dřevěnou konstrukcí, která většinou byla natřena jednou barvou. Vystlána bývala matrací plněnou slámou a na ní byla natažená prostěradla. Spící uléhal na spodní peřiny a polštáře, kterých mohl být i větší počet. Teprve na nich byly peřiny, které sloužily k přikrývání těla, a polštáře pro opření hlavy – peřiny a polštáře svrchní. Na rozdíl od nábytku, u kterého převládala zelená, byly lůžkoviny různě barevné. Bývaly čistě bílé, modré, červené nebo černé, popř. označené jako strakaté a ojediněle s pruhy. Zdobené bývaly výšivkami a krajkami. Netolické inventáře, které poskytují poměrně bohatý soubor zapsaných lůžkovin, neobsahují zápisy o bližší podobě zdobení a výšivek. V pozůstalostních inventářích ve většině případů je ložní prádlo a lůžkoviny obsaženo v soupisech po zemřelých měšťankách než měšťanech.

Přesto nejpodrobnější zachycení lůžkovin se objevilo v inventáři zesnulého měšťana Vojtěcha Pauera.²⁰⁰ V jeho inventáři byly zapsány tři velké peřiny, jedna peřina s modrými pruhy, dva velké podhlavníčky, dva podhlavníčky menší a jeden modrý povlak na polštář. Prostěradla byla většinou bílá. Konkrétně vlastnil jedno bílé prostěradlo, jedno velké bez bližšího popisu a jedno vyšívané „s červeným“. Jako ozdoba byla použita krajka a další krajky k prostěradlu byly zaznamenány zvlášť. Povlečení bylo většinou nazváno jako cícha. Pauer vlastnil cíchu na polštář kartounovou, dvě cíchy modré velké, menší kartounovou, čtyři strakaté modré a jednu menší podobnou. Výčet lůžkovin je v tomto případě velmi bohatý, ale nelze rozlišit, kolik z nich bylo používáno a kolik jich bylo uloženo v truhlách. Inventář je psán podle materiálního rozdělení bez rozlišení na jednotlivé místnosti, popř. rozdělení lůžkovin do truhel.²⁰¹

²⁰⁰ Tamtéž, kart. 107, pozůstalostní inventář po Vojtěchu Pauerovi.

²⁰¹ Tamtéž, kart. 101, pozůstalostní inventář po Matěji Týrovi.

IV. 4. Sociální, profesní a genderová stratifikace

Sociální, řemeslná a genderová stratifikace byla stanovena na základě kulturní úrovně měšťanské domácnosti, která byla následně porovnána s výskytem předmětů vážících se ke kultuře spaní. Hlavní záměrem tohoto zpracování byla otázka, zda movitost a kulturní úroveň mohla ovlivnit i kulturu spaní. Metoda profesní a řemeslné stratifikace již byla použita při studiu kulturní úrovně domácností jihočeských měšťanů v době předbělohorské.²⁰² Jelikož ve své práci využívám obdobné prameny, které pro svou diplomovou práci použila Jana Krejčová, byla použita obdobná kritéria pro stanovení jednotlivých stratifikačních skupin.²⁰³ Krejčová se své práci se soustředila na celkový pohled na kulturu domácností měšťanů v Netolicích v 18. století. Předkládaná práce si klade za cíl užší specifikaci zaměřující se na vztah úrovně domácnosti a úrovně kultury spaní.

Nejprve byla provedena stratifikace sociální. Hlavním kritériem pro rozdělení pozůstalostních inventářů bylo množství předmětů využívaných při každodenním životě a jejich podoba. Zároveň byly zahrnuté i předměty, které byly vyrobené z drahých kovů či měly zvláštní hodnotu. Pravidlo řazení jednotlivých inventářů do stratifikačních skupin bylo stanoveno právě na základě výskytu určitých předmětů a důležitým kritériem bylo zpracování a hodnota daných předmětů. Čím byly předměty hodnotnější, tím se měšťanská domácnost dostávala do vyšší skupiny. Celkem bylo 86 zkoumaných netolických pozůstalostních inventářů rozděleno do tří velkých skupin, které byly následně rozděleny do podskupin. Souhrnný soupis skupin a podskupin je zahrnutý v přílohách.

Do první skupiny označené písmenem A byly zařazeny domácnosti, jejichž soupisy obsahovaly pouze předměty, které byly využívány v běžném životě bez jakéhokoliv uměleckého zpracování. Z celkového počtu 86 inventářů sem bylo zahrnuto 46 inventářů, 53 %. Soupisy pozůstalostí v této skupině obsahovaly kromě běžného užitkového nábytku (ve větší míře i postele), předměty z mosaze a mědi – poměrně běžných kovů. Naopak se zde neobjevovaly předměty ze stříbra, zlata nebo peněžní hotovost. Šlo výhradně o předměty sloužící k uspokojení základních potřeb, které byly využívány pro každodenní práci a užitek.

²⁰² V. BŮŽEK – H. BŮŽKOVÁ – J. STEJSKALOVÁ, *Měšťanské domácnosti*; TÍŽ, *Interiéry domů*.

²⁰³ J. KREJČOVÁ, *Domácnosti*.

Do podskupiny A1 byly zahrnuté inventáře nejchudších netolických měšťanů, které obsahovaly především zemědělské nástroje a nářadí a několik málo kusů užitkového nábytku. K výbavě těchto domácností patřilo dřevěné nádobí a v osobním vlastnictví měšťana bylo uvedeno pouze pár kusů oděvů. Ve skupině A1 bylo umístěno devět inventářů (10 %), které z velké části nebyly sepsány podle jednotlivých místností ale na základě materiálového rozdělení. V pěti případech byly zaznamenány postele a pouze dvě z nich byly blíže určeny. V jednom případě šlo o postýlku a ve druhém se objevila „*postel pod nebesy stará*“.²⁰⁴ Ve zbylých inventářích se jednalo pouze o záznam existence nábytku určeného ke spaní. V každém inventáři byla zaznamenána pouze jedna postel či lože. Ve dvou zbývajících inventářích, kde nebyly zapsané postele, bylo uvedeno malé množství lůžkovin. Příkladovým inventářem pro tuto skupinu je soupis pozůstalosti po Petru Švíchovi.²⁰⁵

Do podskupiny A2 byly zařazené inventáře, které obsahovaly větší množství obyčejného, ničím nezdobeného užitkového nábytku, více oděvů a nádobí. Na rozdíl od předchozí skupiny jsou do této zahrnuté inventáře nejen se zemědělským nářadím ale i nářadím určeným pro řemeslo. Celkem podskupinu tvoří 22 inventářů (26 %) a pouze v jednom z nich není uvedena zmínka o posteli. Zástupným příkladem této podskupiny je pozůstalostní inventář po Václavu Vandovi.²⁰⁶ Ve třech případech nejsou inventáře sepsány podle jednotlivých místností, ale majetek je rozdělen do skupin podle materiálu. V těchto 22 inventářích se objevují čtyři typy postelí. Jedním z nich je klasické prosté lože, které je zachyceno ve třech inventářích. V jednom inventáři je postýlka dětská a ve dvou jsou zapsány manželské postele. Ve zbylých 16 inventářích jsou obsaženy postele s nebesy. Pouze v inventáři Mariany Bílé jsou uvedeny pouze lůžkoviny.²⁰⁷ Záznamy z podskupiny A2 uvádějí i barevnosti nábytku. V případě postelí je to již zmiňovaná převládající zelená barva. V některých případech se objevuje v inventáři i několik postelí. Nejvíce jich je zaznamenáno v inventáři Václava Šubharského.²⁰⁸

²⁰⁴ SOkA Prachatice, AM Netolice, Spisový materiál, kart. 107, pozůstalostní inventář po Jakobovi Khuglerovi – 1 postýlka; tamtéž, kart. 106, pozůstalostní inventář po Kateřině Veselé – 1 postel pod nebesy stará.

²⁰⁵ Tamtéž, kart. 109, pozůstalostní inventář po Petru Švíchovi.

²⁰⁶ Tamtéž, kart. 105, pozůstalostní inventář po Václavu Vandovi.

²⁰⁷ Tamtéž, kart. 109, pozůstalostní inventář po Marianě Bílé.

²⁰⁸ Tamtéž, kart. 100, pozůstalostní inventář po Václavovi Šubharském. V tomto inventáři jsou zahrnuté čtyři postele. Dvě z nich ale již nebyly využívány a byly umístěny na půdě.

Poslední podskupinou skupiny A je podskupina A3. Příkladem může být inventář po Václavu Melicharovi.²⁰⁹ Ta obsahuje 15 inventářů (17 % z celkového počtu zkoumaných inventářů), ve kterých je zaznamenáno několik zdobných předmětů, objevují se v nich obrazy (v počtu do deseti) a první knihy. Kromě těchto předmětů jsou zanesené i předměty denní potřeby v daleko větším množství než v předchozí podskupině. Pouze jeden inventář neobsahuje záznam o posteli, ale jen o lůžkovinách.²¹⁰ Inventáře jsou, kromě tří, rozdělené podle místností. Většina z nich obsahuje více postelí než jednu – průměrně dvě až tři postele na jeden inventář. Opět se jedná o různorodé typy postelí. Objevují se zde postele malé, postele pro jednu osobu, ale naopak i postele manželské nebo velké postele s nebesy. Barevnost je zachycena jen zřídka, a pokud se objevuje, zaznamenává barvu zelenou a jednou „ořechovou“ barvu.²¹¹

I skupina B byla rozdělena na tři podskupiny. Celkově pokrývala soubor 27 inventářů (32 %). Od předchozí skupiny se odlišovala větším množstvím předmětů sloužících ke každodennímu použití, ale zejména výskytem umělecky zpracovaných a zdobených předmětů. Kromě nádobí vyrobeného z mosazi a mědi je zachyceno nádobí a předměty vyrobené dražších a finančně náročnějších materiálů. U nádobí převládá zejména využití cínu a u oděvů je patrné větší zdobení a použití nákladnějších látek. V předcházejících kapitolách bylo stanoveno deset druhů postelí, které se objevují v inventářích, ve skupině B jsou zahrnuty všechny.

První podskupinou je podskupina B1, která zahrnuje 17 inventářů (20 %). Inventáře z této skupiny obsahují častěji předměty vyrobené z cínu, mosazi a mědi než v předchozí skupině. Také se zde objevují nádoby ze skla a majolikové nádoby. Příkladem je inventář po zesnulém Matěji Maříkovi.²¹² Pokud se jedná o kulturu spaní, jsou v těchto inventářích opět zahrnuté různé typy postelí. Jen ve dvou případech se neobjevují postele. Jsou zde zaznamenány pouze lůžkoviny – v hojném množství.²¹³ V deseti případech jsou sice zaznamenány postele, ale není zachyceno, v jakých místnostech se nacházely. Šlo zejména o postele prosté (sedm případů) a ve zbylých třech případech šlo o postele s nebesy. Proti předchozím skupinám se většina inventářů

²⁰⁹ Tamtéž, Kniha rozdělení pozůstalostí 3, pozůstalostní inventář po Václavu Melicharovi.

²¹⁰ Tamtéž, Spisový materiál, kart. 104, pozůstalostní inventář po Josefu Khuglerovi.

²¹¹ Tamtéž, kart. 102, pozůstalostní inventář po Bartoloměji Švingerovi. Problematika postele s „ořechovou“ barvou již byla zmíněna v předchozí kapitole.

²¹² Tamtéž, Kniha rozdělení pozůstalostí 3, pozůstalostní inventář po Matěji Maříkovi.

²¹³ Tamtéž, Spisový materiál, kart. 104, pozůstalostní inventář po Dorotě Uttlové; tamtéž, kart. 107, pozůstalostní inventář po Vojtěchu Pauerovi.

vrací k modelu, kdy jeden inventář obsahuje jednu postel; jednou z výjimek je pozůstalost po Rozině Podlešákové.²¹⁴

Do podskupiny B2 spadá pouze pět inventářů (6 %). Kromě zdobených předmětů z cínu, mosazi a mědi se v této podskupině prvně objevují předměty ze stříbra. Dále jsou zde zaznamenány soubory obrazů světců a světic a krucifixy. Typickým inventářem je např. pozůstalost po Ignáci Brožkovi.²¹⁵ V inventářích spadajících do této skupiny byly uvedené zejména postele prosté. Pouze ve dvou soupisech šlo o postele s nebesy.²¹⁶ V inventářích, ve kterých byly uvedené postele, na jednoho měšťana připadly průměrně dvě lože.

V podskupině B3 bylo obsaženo pět inventářů (6 %). Mezi nimi je inventář Matěje Šulce, který je uveden jako příklad.²¹⁷ Mimo velké množství běžného nábytku a nádobí, se zde velmi často objevují předměty z drahých materiálů. Jsou zde zachyceny šperky ze stříbra, stříbrné spony a stříbrné knoflíky ve větší míře než v předchozích inventářích. Téměř ve všech inventářích jsou zapsané obrazy a v několika z nich jsou obsaženy i soupisy knih. Každý z těchto pěti inventářů obsahuje větší množství postelí. Jde zejména o postele prosté.²¹⁸ V tomto souboru je obsaženo i několik jiných typů postelí. Mezi méně běžné patří postele „vojenské“, které spadají pouze do jednoho inventáře.²¹⁹ Měšťané z této skupiny spávali i v manželských postelích, které jsou zapsány ve třech inventářích z pěti.

Skupina C obsahuje inventáře těch nejbohatších měšťanů v Netolicích v době 18. století. V jejich soupisech byly obsaženy předměty vyrobené z nákladných materiálů. Je zde patrná velká frekvence předmětů ze stříbra a i ze zlata. Oproti předchozím skupinám vlastnili tito měšťané a měšťanky velké množství obrazů a i několik desítek knih. Do této skupiny spadá celkem 13 inventářů, tzn. 15 % ze všech netolických inventářů, které obsahují záznamy o postelích či předmětech vázících se ke kultuře spaní.

Podskupina C1 obsahuje pouze šest inventářů (7 % z celku). Tyto inventáře zaznamenávají velké množství nádob a nádobí ze stříbra, které bylo umělecky zpracované. Příkladem může být inventář po Václavu Reiterovi, kterému patřilo šest

²¹⁴ Tamtéž, pozůstalostní inventář po Rozině Podlešákové. V tomto inventář připadlo na zesnulou čtyři postele.

²¹⁵ Tamtéž, kart. 106, pozůstalostní inventář po Ignáci Brožkovi.

²¹⁶ Tamtéž, kart. 102, pozůstalostní inventář po Ludmile Khernerové

²¹⁷ Tamtéž, kart. 100, pozůstalostní inventář po Matěji Šulcovi.

²¹⁸ Např. Tamtéž, pozůstalostní inventář po Justýně Šulcové.

²¹⁹ Tamtéž, Kniha rozdělení pozůstalostí 3, pozůstalostní inventář po Tomáši Nusbaumovi.

stříbrných lžic, několik stříbrných knoflíčků, jeden pár velkých stříbrných přezek, stříbrná „*pixla*“ a dva stříbrné řetízky.²²⁰ V tomto souboru pouze jeden inventář nenese zmínky o posteli – jde o inventář Jiřího Grejnarů. V jeho soupise jsou zapsané pouze lůžkoviny.²²¹ V ostatních inventářích převažují postele s nebesy a postýlky, které jsou natřené jednou barvou. Na rozdíl od některých jiných předmětů, které jsou poměrně podrobně popsány, jsou zápisy postelí dosti strohé.

Do podskupiny C2 spadá pět inventářů. Tyto soupisy se od předchozích odlišují díky záznamům o zlatých předmětech. Podobné soupisy spadají i do další podskupiny C3, ale odlišuje je počet zlatých věcí. V podskupině C2 jsou inventáře, které obsahují maximálně čtyři zlaté předměty, např. inventář Magdaleny Kreyplové. V její pozůstalosti zůstaly dva zlaté prsteny, jeden křížek na krk se sedmi červenými kamínky a zlatou mřížkou okolo a také tři páry stříbrných náušnic („*oringli*“).²²² Inventáře ze skupiny C2 obsahují každý několik postelí, které jsou popsány ve většině případů pouze jako postel. Jen v případě inventáře Kateřiny Brichtové se uvádí, že jde o postel s nebesy, kolébku a postel starou. Stáří je určeno u více postelí a také se objevuje popis barvy – opět se jedná o barvu zelenou.

Pouze dva inventáře jsou zahrnuté v podskupině C3 (2 %). Jak již bylo zmíněno, tyto inventáře obsahují větší počet zlatých předmětů, někdy i s uvedenou gramáží. Jde o inventáře sládky Václava Spinky, který vlastnil několik zlatých kroužků, zlaté prsteny – jeden „*s pentličkou*“ a druhý „*diamantem*“ a např. stříbrného beránka „*Agnus Dei*“ a maličký stříbrný zoubek s řetízem.²²³ Jeho inventář uvádí, že vlastnil celkem pět postelí. Tři postele byly s nebesy a kromě jedné, která měla černé závěsy a nebesa, byly zelené. Druhý inventář patřil řezníkovi Janu Lešetickému.²²⁴ Mezi drahé předměty, které vlastnil, patří zlaté náušnice, řetízky a zapínátka a různé předměty stříbrné – lžičky, knoflíky a špendlíky. I Jan Lešetický vlastnil několik postelí. Byly to čtyři postele a tři z nich byly s nebesy a jedna byla určena pouze pro jednu osobu. Ani v tomto posledním inventáři nebyl popis postelí nikterak bohatý.

Sociální stratifikace, která byla provedena na základě movitosti měšťanů, poukázala na to, že je možné sledovat kulturu spaní pouze na základě hromadění majetku. Výsledky ze studia skupiny A poukazují na to, že v inventářích nejchudších měšťanů,

²²⁰ Tamtéž, Spisový materiál, kart. 110, pozůstalostní inventář po Václavovi Reiterovi.

²²¹ Tamtéž, kart. 101, pozůstalostní inventář po Jiřím Grejnarovi.

²²² Tamtéž, kart. 109, pozůstalostní inventář po Magdaleně Kreyplové.

²²³ Tamtéž, kart. 102, pozůstalostní inventář po Václavu Spinkovi.

²²⁴ Tamtéž, kart. 105, pozůstalostní inventář po Janu Lešetickém.

podskupina A1, se sice postele objevovaly (ale ne ve všech případech) a jednalo se spíše o postele prosté. Naopak v podskupině A2 se nejrozšířenějším typem postele stalo lože s nebesy. V podskupině A3 dokonce v inventářích bylo uvedeno více postelí, které patřily do pozůstalosti jednoho měšťana. Protikladem je soubor inventářů v podskupině B1, kdy na jednoho měšťana připadala pouze jedna postel. Inventáře v podskupině B2 jsou bohatší co se týče záznamů o postelích. Průměrně v nich patřila člověku dvě lože. Obdobná situace byla v podskupině B3. S přibývajícím majetkem různého typu přibývaly i postele. Celkově ve skupině C čítající dohromady 13 inventářů připadaly na měšťana průměrně tři postele, v některých případech i více.²²⁵ Společně se zvyšujícím se počtem postelí se zvyšoval i počet lůžkovin, popř. i obrazů a věcí určených k modlení, které společně s loži tvořily výbavu reprezentačních místností měšťanských domácností v 18. století.

Tabulka č. 5

Rozdělení stratifikačních skupin a jejich procentuelní zastoupení

Skupina/podskupina	Počet	% v rámci skupiny	% z celkového počtu (86 inventářů)
A	46	-	46
A1	9	20	10
A2	22	48	26
A3	15	32	17
B	27	-	27
B1	17	63	20
B2	5	18,5	6
B3	5	18,5	6
C	13	-	13
C1	6	46	7
C2	5	38	6
C3	2	16	2

²²⁵ Např. Tamtéž, kart. 102, pozůstalostní inventář po Václavu Spinkovi.

Na základě stanovení profesí měšťanů byla provedena profesní stratifikace s cílem zjistit, jestli profese ovlivňovala nějakým způsobem úroveň každodenní kultury s důrazem na kulturu spaní. Zařazení měšťana do určité profesní skupiny umožňovalo několik typů pramenů. Jedním z nich byl pozůstalostní inventář, kdy byla profese měšťana zapsána hned v úvodní charakteristice nebo byla zřejmá z obsahu inventáře. V řadě případů bylo do inventáře zapsané tzv. „*nádobí k řemeslu*“. Dále byla studiu podrobena městská kniha přijatých měšťanů, popř. matrika zemřelých a oddaných netolického děkanského úřadu.²²⁶ Z 86 měšťanů, jejichž inventáře byly zkoumané, se podařilo u 50 z nich určit, jakou profesi měšťan zastával. Jednotlivé profese byly rozdělené podle výše sestavené stratifikační struktury na skupiny A, B a C.

Bylo určeno celkem 18 profesí a řemesel, které byly zastoupeny v netolických inventářích. Ve stratifikační skupině A, kam spadaly inventáře nejchudších měšťanů, jejichž úroveň kultury spaní se omezovala pouze na skromnou přítomnost postelí a lůžkovin, byli nejvíce zastoupeni řezníci; celkem devětkrát.²²⁷ Mezi další profese spadali pekaři (pět příkladů), koželuzi (čtyři případy) a krejčí (čtyři případy). Dále zde byli zastoupeni dva ševci, jeden kantor, jeden kovář, jeden handlíř, jeden punčochář, jeden sedlář, jeden sládek, jeden soukeník a jeden tkadlec. Nejčastěji se v této skupině objevují profese textilní a kožedělné.

Do druhé skupiny B, ve které se častěji objevovaly i odlišné popisy typů postelí a lůžkoviny zde byly hromaděny ve větším množství, spadají inventáře, ve kterých se prvně objevují obrázky světců a svetic, krucifixy a knihy. Z profesí je v této skupině nejvíce zastoupen krejčí. Dohromady se zde toto řemeslo objevuje čtyřikrát. Následuje barvíř ve dvou případech a po jednom kramář, mlynář, provazník, řezník, tkadlec a truhlář.

Poslední skupina C čítá pouhých šest měšťanů. Z toho jsou dva sládcí, jeden kovář, jeden pekař, jeden provazník a jeden řezník. Jejich inventáře patřily do té nejbohatší skupiny, kde bylo nahromaděno nejvíce předmětů týkajících se kultury spaní.

Profesní stratifikace, která byla utvořena a porovnána se stratifikací sociální, žádným velkým způsobem nepřispěla ke studiu kultury spaní. V případě města Netolic profese a řemeslo nemělo velký vliv na každodennost s důrazem právě na kulturu spaní. Jediné, co bylo ovlivněno, bylo množství zkoumaného majetku a výskyt předmětů s touto

²²⁶ Tamtéž, Kniha přijatých měšťanů, inv. č. 381, sign. II – 322; SOA Třeboň, Sbírká matrik, Děkanský úřad Netolice, Matrika zemřelých 1725 - 1770; tamtéž, Matrika oddaných 1725 - 1784.

²²⁷ Např. SOKA Prachatic, AM Netolice, Spisový materiál, pozůstalostní inventář po Jiřím Neuhauserovi.

tématikou spojitelných. Přesto, že se dá předpokládat, že movitější měšťané si pořizovali kromě luxusnějších a zdobnějších stolů, skříní a truhel i lépe řemeslně zpracované postele, netolické inventáře tuto skutečnost nezachytily.

Z 86 pozůstalostních inventářů patřilo 57 inventářů měšťanům a 29 inventářů měšťankám. V celkovém porovnání se v soupisech měšťanů častěji objevují inventáře, které obsahují zápisy o postelích a v soupisech měšťanek se zápisy týkají zejména ložního prádla. U mužů byl zaznamenáván ve větší míře nábytek a hospodářské nářadí a nástroje sloužící k zemědělským pracím. Inventáře měšťanů lze rozdělit podle sociální stratifikace do třech skupin (bez detailnějšího rozepsání na podskupiny). Nejvíce byla zastoupena skupina A s 27 případy. Do skupiny B spadalo 24 inventářů a poslední skupina čítala devět inventářů patřící nejbohatším mužům v Netolicích. U žen docházelo i k většímu hromadění oblečení, různých košil, kamizol, kabátů a kožichů. Jejich inventáře se v rámci provedené stratifikace spíše objevovaly ve skupině A – celkem 19 inventářů. Ve skupině B bylo zaznamenáno inventářů šest a pouhé čtyři soupisy spadaly do nejbohatší skupiny C. Úroveň kultury spaní obou skupin byla obdobná. Vyhodnocení údajů získaných ze studia netolických pozůstalostních inventářů nepřineslo žádné významné výsledky, které by ve větší míře přispěly k generovému aspektu kultury spaní. Jediným větším rozdílem mezi inventáři měšťanů a měšťanek bylo větší hromadění oblečení a lůžkovin v pozůstalostních inventářích měšťanek.

Tabulka č. 6

Rozdělení profesí do stratifikačních skupin

Profese	A	B	C	Celkem
Barvíř	-	2	-	2
Kantor	1	-	-	1
Koželuh	4	-	-	4
Kovář	1	-	1	2
Kramář	-	1	-	1
Krejčí	4	4	-	8
Mlynář	-	1	-	1
Obilní handlíř	1	-	-	1
Pekař	5	-	1	6
Provazník	-	1	1	2
Punčochář	1	-	-	1
Řezník	9	1	1	11
Sedlář	1	-	-	1
Sládek	1	-	2	3
Soukeník	1	-	-	1
Švec	2	-	-	2
Tkadlec	1	1	-	2
Truhlář	-	1	-	1

V. Závěr

Netolické měšťanské inventáře byly podrobeny studiu, které se soustředilo zejména na dějiny každodennosti s důrazem na kulturu spaní. V této vybrané městské lokalitě bylo pro období 18. století zpracováno 86 pozůstalostních inventářů, které jsou uloženy ve fondu Archiv města Netolice ve Státním okresním archivu v Prachaticích. Město Netolice se řadí mezi menší města, u kterých převládala zejména zemědělská a řemeslná výroba. Na základě studia bylo zjištěno, že nejbohatší měšťané žili v domech v blízkosti náměstí a vlastnili nejluxusnější obydlí a předměty, které byly vyrobené z drahých a cenných materiálů. Naopak v inventářích nejchudších měšťanů byly uvedeny pouze nejnútější předměty sloužící ke každodenní potřebě bez jakéhokoliv bližšího popisu či zdobení.

Na základě získaných údajů bylo možné vytvořit topografii netolického měšťanského domu, jeho vnitřní členění a rozmístění jednotlivých obytných i hospodářských prostorů. Z celého souboru pozůstalostních inventářů bylo celkem 33 sepsáno podle jednotlivých místností. Místnosti byly určeny nejen svým názvem ale i předměty, které se v nich nacházely. Díky tomu bylo možné určit jejich význam a funkci. Pokud se v místnostech nacházely postele, bylo nutné upřesnit, jestli šlo o prostor, který byl skutečně určen ke spaní, či se to bylo pouze skladiště, kam měšťané umísťovali již nepotřebný nebo rozbitý nábytek. Místnostmi, které byly určeny ke spaní, byly zejména sednice a komory. Naopak úložným prostorem se stal sklep a půda.

Kultura spaní u netolických měšťanů v 18. století byla ovlivněna zejména majetností dotyčného měšťana. Platilo, že čím více měl měšťan majetku a čím výše stál v sociální stratifikaci, tím měl více předmětů pojících se k tomuto odvětví kultury. Bohužel netolické inventáře nebyly příliš sdílné v popisu jednotlivých kusů nábytku. Provedená typologie postelí ukázala, že většina zápisů se omezuje pouze na prostý zápis, který oznamoval přítomnost tohoto nábytku v domácnosti zesnulého měšťana či měšťanky.

Movitější měšťané vlastnili zpravidla lépe řemeslně zpracované předměty s větším počtem ozdob. V oblasti kultury spaní se tento trend zcela neprojevil. Záznamy inventářů nejbohatších i nejchudších obyvatel Netolic v 18. století jsou si dosti podobné, co se týče soupisu postelí a lůžkovin. Inventarizační komise, sepisující pozůstalostní inventáře, nezaznamenala žádné velké odlišnosti. Ani při provedení profesní stratifikace nebylo možné určit výrazné odlišnosti v závislosti na profesi

či řemesle dotyčného měšťana. Inventáře byly podrobeny i genderové stratifikaci. Jediným rozdílem při porovnání ženských a mužských inventářů bylo to, že v mužských inventářích spíše docházelo k hromadění hmotného majetku, kterým byl například nábytek. Naopak v inventářích ženských se objevovaly zejména soubory lůžkovin a oděvů.

Předkládaná práce je spíše sondou do života měšťanské společnosti v době 18. století, které byla úzce specifikována na určitý typ dějin kultury – kulturu spaní. Jde studii, která si kladla za cíl prostudovat písemné prameny měšťanů, které by mohly přispět ke studiu dějiny každodenní kultury se specifikací na kulturu spaní a podrobit je sociální, profesní a genderové stratifikaci. Předkládaná práce je případovou studií, která by mohla být jedním z prvních kroků při soustavném zkoumání hmotné kultury spaní v měšťanském prostředí.

VI. Seznam pramenů a literatury

Prameny nevydané

Státní oblastní archiv Třeboň

Sbírka matrik, Děkanský úřad Netolice, Matrika zemřelých 1725 - 1770.

Sbírka matrik, Děkanský úřad Netolice, Matrika oddaných 1725 - 1784.

Státní okresní archiv Prachatice

Archiv města Netolice, Kniha rozdělení pozůstalosti 3 1728 - 1798, inv. č. 384, sign. II-374.

Archiv města Netolice, Kniha přijatých měšťanů 1629 – 1767, inv. č. 381, sign. II-322.

Archiv města Netolice, Spisový materiál, kart. 100 - 110.

Prameny vydané

BLÁHOVÁ, Marie – HRDINA, Karel (edd.), *Kosmas. Kronika Čechů*, Praha 2011.

CHALUPA, Aleš – LIŠKOVÁ, Marie (edd.), *Tereziánský katastr český*, Praha 1966.

JIREČEK, Josef (ed.), *Práva městská Království českého a Markrabství moravského M. Pavla Kristyana z Koldína*, Praha 1876.

KUCHARSKÝ, Pavel (ed.), *Regiment zdraví Henrycha Rankovia v překladu Adama Hubera z Risenbachu 1786. Regimen sanitatis Salernitanum*, Praha 1980, s. 82.

Literatura

- ANTL, Theodorik, *Dějiny města Netolic*, Třeboň 1903.
- BĚLINA, Pavel, *Česká města v 18. století a osvícenské reformy*, Praha 1985.
- BENEŠ, Jaromír – STEJSKAL, Aleš – OURODA, Vladislav, *Historická krajina Netolicka*, Prachatice – Netolice 1998.
- BLÜML, Josef, *Kulturní historie v pojetí Čeňka Zíbrta*, in: BLÜMLOVÁ, Dagmar (ed.), *10 let kulturní historie v Českých Budějovicích*, Pelhřimov 2001, s. 29 – 50.
- BLÜML, Josef, *Kulturní historik Čeněk Zíbrt*, *Národopisný věstník* 19, 2002, s. 5 – 17.
- BLÜML, Josef, *Kulturní historik Zikmund Winter*, in: BROŽOVÁ, Věra (ed.), *Zikmund Winter mezi historií a uměním*, Rakovník 1999, s. 51 – 59.
- BLÜML, Josef, *Zikmund Winter a česká kulturní historie*, in: BŮŽEK, Václav (ed.), *Kultura každodenního života českých a moravských měst v předbělohorské době*, České Budějovice 1991, s. 179 – 198.
- BLÜML, Josef, *Život Čeňka Zíbrta*, in: BLÜMLOVÁ, Dagmar (ed.), *Čeněk Zíbrt a kulturní historie*, České Budějovice 2003 (*Historia culturae* II, *Studia* 1), s. 9 – 40.
- BŮŽEK, Václav – BŮŽKOVÁ, Hana – STEJSKALOVÁ, Jana, *Interiéry domů v jihočeských předbělohorských městech. Životní styl měšťanů v době pozdní renesance a manýrismu*, *Jihočeský sborník historický* 59, 1990, s. 113 – 127.
- BŮŽEK, Václav – BŮŽKOVÁ, Hana – STEJSKALOVÁ, Jana, *Měšťanské domácnosti v předbělohorských jižních Čechách (Prameny, metody, stratifikace)*, *Jihočeský sborník historický* 59, 1990, s. 65 – 80.
- BŮŽEK, Václav, *Domácnosti nižší šlechty v předbělohorských Čechách*, in: BOBKOVÁ, Lenka (ed.), *Život na šlechtickém sídle v 16. - 18. století*, Ústí nad Labem 1992 (=Acta Universitatis Purkinianae, Philosophica et historica I, *Studia Historica* 1), s. 42 – 64.
- BŮŽEK, Václav, *Každodenní kultura jihočeských měšťanských domácností v předbělohorské době*, in: BŮŽEK, Václav (ed.), *Kultura každodenního života českých a moravských měst v předbělohorské době*, České Budějovice 1991 (= OH 1), s. 43 – 73.

BŮŽEK, Václav, *Městské domácnosti úředníků a dvořanů poslední Rožmberků*, in: BENEŠ, Zdeněk – MAUR, Eduard – PÁNEK, Jaroslav (edd.), *Pocta Josefu Petráňovi*. Sborník prací z českých dějin k 60. narozeninám prof. dr. Josefa Petráňe, Praha 1991, s. 301 – 325.

ČORNEJ, Petr, *K otázce životního stylu nižší šlechty před Bílou horou*, *Středočeský sborník historický* 15, 1980, s. 125 – 142.

DOSTÁL, Josef, *Inventář svršků na panství rychnovském z doby konfiskací pobělohorských*, *Časopis pro dějiny venkova* 13. 1926, s. 208 – 212.

DÜLMEN, Richard van, *Kultura a každodenní život v raném novověku (16. - 18. století) I. Dům a jeho lidé*, Praha 1999.

ELIAS, Norbert, *O procesu civilizace. Sociogenetické a psychogenetické studie I. Proměny chování světských horních vrstev na Západě*, Praha 2006, s. 240.

FLAŠKOVÁ, Zdena, *Měšťané 17. a 18. století ve světle testamentů*, České Budějovice 1996 (Diplomová práce PF JU).

GRULICH, Josef – MATLAS, Pavel, *Hmotná kultura a projevy mentality venkovské společnosti*, *Český lid* 96, 2009, s. 1 – 34.

HANZAL, Josef, *Přebělohorské poddanské inventáře*, *Český lid* 50, 1963, s. 169 – 174.

HOJDA, Zdeněk, *Kultura pobělohorských měst*, in: PÁNEK, Jaroslav (ed.), *Česká města v 16. - 17. století*, Praha 1991, s. 215 – 226.

HOJDA, Zdeněk, *Kulturní investice staroměstských měšťanů v letech 1627-1740. Příspěvek k dějinám kultury barokní Prahy II*, *Pražský sborník historický* 27, 1994, s. 47 – 104.

HOJDA, Zdeněk, *Výtvarná díla v domech staroměstských měšťanů v letech 1627-1740. Příspěvek k dějinám kultury barokní Prahy I*, *Pražský sborník historický* 26, 1993, s. 38 – 107.

HOLINKOVÁ, Jiřina, *Měšťanská kultura v předbělohorské Olomouci*, in: BŮŽEK, Václav (ed.), *Kultura každodenního života českých a moravských měst v předbělohorské době*, České Budějovice 1991 (= OH 1), s. 165 – 178.

HRUBÝ, František, *Selské a panské inventáře v době předbělohorské*, Český časopis historický 33, 1927, s. 21 – 58, 236 – 306.

INDRA, Bohumír, *Historie hranických domů. Kapitoly z topografie města Hranic*, Hranice 2005.

K výzkumu zámeckých, měšťanských a církevních knihoven. „Čtenář a jeho knihovna“, České Budějovice 2003 (= OR 4), s. 255 – 280.

KODERA, Pavel, *Prostory a prostorovost měšťanských domů v raně novověkých jižních Čechách a Praze*. České Budějovice 1997 (Diplomová práce PF JU).

KOZLÍKOVÁ, Martina, *Kulturní úroveň českobudějovických měšťanských domácností v 17. a na počátku 18. století*, České Budějovice 1997 (Diplomová práce PF JU).

KREJČOVÁ, Jana, *Domácnosti netolických měšťanů v 18. století*, České Budějovice 1997 (Diplomová práce PF JU).

KUBÁK, Jaroslav, *Topografie města Českých Budějovic 1540-1800*, České Budějovice 1973.

KUBEŠ, Jiří, *Reprezentační funkce sídel vyšší šlechty z českých zemí (1500-1740)* České Budějovice 2005 (Disertační práce FF JU).

KUBÍKOVÁ, Anna, *Historická topografie Českého Krumlova (1424) 1459-1654. Část I. (Náměstí svornosti – severní, východní a jižní strana)*, Jihočeský sborník historický 71, 2002, s. 185 – 204.

KUBÍKOVÁ, Anna, *Historická topografie Českého Krumlova (1424) 1459-1654. Část XI. (Latrán čp. 41-56)*, Jihočeský sborník historický 82, 2013, s. 203 – 224.

LIŠČÁKOVÁ, Daniela, *Netolice. Proměny města, aneb, jak šel čas*, Netolice 2009.

MACEK, Josef, *K sémantice středověkého domu a jeho vnitřního členění*, Husitský Tábor 10, 1991, s. 47 – 66.

MIKULEC, Jiří, *Města a vesničtí poddaní v pobělohorské době*, in: PÁNEK, Jaroslav (ed.), *Česká města v 16. - 17. století*, Praha 1991, s. 139 – 151.

NEUDERTOVÁ, Michaela, *Odras kultury každodenního života lounských měšťanů rudolfínské doby ve světle inventářů pozůstalosti*, Ústí nad Labem 1989.

NEUDERTOVÁ, Michaela, „*Item ve velkém fraucimore před luthauzem se nachází...*“. *Příspěvek ke studiu inventářů pozdně renesančních rezidencí*

v severozápadních Čechách, in: Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Rezidence a dvory v raném novověku, České Budějovice 1999* (= OH 7), s. 163 – 199.

NEUDERTOVÁ, Michaela, *Domácnosti lounských měšťanů v předbělohorské době*, in: PÁNEK, Jaroslav (ed.), *Česká města v 16. - 17. století*, Praha 1991, s. 245 – 251.

NEUDERTOVÁ, Michaela, *Život a dům mistra Adama Cholossia Pelhřimovského, písaře královského města Loun*, in: BŮŽEK, Václav (ed.), *Kultura každodenního života českých a moravských měst v předbělohorské době, České Budějovice 1991* (= OH 1), s. 129 – 146.

PEŠEK, Jiří, *Kultura českých předbělohorských měst (1547-1620)*, in: PÁNEK, Jaroslav (ed.), *Česká města v 16. - 17. století*, Praha 1991, s. 203 – 214.

PEŠEK, Jiří, *Pozůstalostní inventář jako pramen poznání kultury každodenního života*, in: BŮŽEK, Václav (ed.), *Kultura každodenního života českých a moravských měst v předbělohorské době, České Budějovice 1991* (= OH 1), s. 30 – 42.

PEŠEK, Jiří, *Pražské knihy kšaftů a inventářů. Příspěvek k jejich struktuře a vývoji v době předbělohorské*, *Pražský sborník historický* 15, 1982, s. 63 – 92.

PETRÁŇ, Josef, *Dějiny hmotné kultury I/1,2. Vymezení kulturních dějin. Kultura každodenního života od pravěku do 15. století*, Praha 1985.

PETRÁŇ, Josef, *Dějiny hmotné kultury, II/1,2. Kultura každodenního života od 16. do 18. století*, Praha 1995, 1997.

PETRÁŇOVÁ, Lýdie – PETRÁŇ, Josef, *Středověká lexikografie k názvosloví domu a jeho příslušenství*, *Husitský Tábor* 10, 1991, s. 17 – 46.

PETRÁŇOVÁ, Lýdie – VAŘEKA, Josef, *Vybavení venkovské zemědělské usedlosti v době předbělohorské (na pozadí poddanských inventářů)*, *Archeologica Historica* 12, 1987, s. 277 – 285.

PLEVA, Martin, *Knihovny několika moravských barokních šlechticů na základě jejich pozůstalostních inventářů*, in: RADIMSKÁ, Jitka (ed.), *K výzkumu zámeckých, měšťanských a církevních knihoven. Pour une étude des bibliothèques aristocratiques, bourgeoises et conventuelles*, České Budějovice 2000 (= OR 1), s. 145 – 160.

PLEVA, Martin, *Knížní kultura moravského šlechtického rodu Petřvaldských z Petřvaldu v 17. a 18. století (co přinesl archivní výzkum)*, in: RADIMSKÁ, Jitka (ed.),

PROKOPCOVÁ, Hana, *Kulturní úroveň měšťanských domácností v předbělohorských jižních Čechách (České Budějovice a Český Krumlov)*, České Budějovice 1986 (diplomová práce PF JU).

SEDLÁKOVÁ, Magda, *Několik poznámek k hospodářskému vývoji Prácheňska v 2. polovině 18. a v 19. století*, Jihočeský sborník historický 46, 1977, s. 93 – 101.

SOUKUPOVÁ, Lýdie, *Lůžko a postel. Pokus o sémioticko – funkční analýzu*, in: BENEŠ, Zdeněk – MAUR, Eduard – PÁNEK, Jaroslav (edd.), *Pocta Josefu Petráňovi. Sborník prací z českých dějin k 60. narozeninám prof. dr. Josefa Petráně*, Praha 1991, s. 113 – 136.

STARÝ, Václav – HŮNA, Vladimír – TRAJEROVÁ, Jana (edd.), *Netolice. Sborník příspěvků k dějinám města a muzea*, Netolice 1979.

STARÝ, Václav, *K dějinám kostela Sv. Jana Křtitele v Netolicích*, in: KUBŮ, František (ed.), *Zlatá stezka. Sborník Prachatického muzea* 15, 2008, s. 266 – 274.

STARÝ, Václav, *Návštěva Švédů v Netolicích v roce 1648*, in: KUBŮ, František (ed.), *Zlatá stezka. Sborník Prachatického muzea* 15, 2008, s. 275 – 282.

STARÝ, Václav, *Netolice od A až do Ž*, Netolice 1993.

STARÝ, Václav, *Příspěvek k dějinám kostela Nanebevzetí Panny Marie v Netolicích v 17. století*, in: KUBŮ, František (ed.), *Zlatá stezka. Sborník Prachatického muzea* 15, 2008, s. 93 – 103.

STARÝ, Václav, *Z dějin města Netolic*, Netolice 1979.

STEJSKALOVÁ, Jana, *Předbělohorské domácnosti jindřichohradeckých a prachatických měšťanů*, České Budějovice 1989 (Diplomová práce PF JU).

TLAPÁK, Josef, *Z předbělohorských inventářů českých velkostatků*, Vědecké práce ČSAZV z dějin zemědělství a lesnictví 1959, s. 179 – 185.

TOGNER, Milan, *Historický nábytek. Terminologický slovník historického nábytku od gotiky po počátek XX. století. Materiálová skladba – technologie a slohové projevy*, Brno 1993.

VOIT, Petr, *Měšťanské knihovny v Olomouci před Bílou horou*, *Vlastivědný věstník moravský* 2, 1981, s. 197 – 207.

WINTER, Zikmund, *Kulturní obraz českých měst I-II*, Praha 1980.

WINTER, Zikmund, *V měšťanské světnici starodávné*, Praha 1895.

WINTER, Zikmund, *Z měšťanských živností*, Praha 1925.

WINTER, Zikmund, *Z rodiny a domácnosti staročeské*, Praha 1911.

WINTER, Zikmund, *Zlatá doba měst českých*, Praha 1913.

VII. Seznam příloh

Příloha 1

Seznam zkoumaných inventářů s uvedenými profesemi

Příloha 2

Druhy látek používaných na měšťanský oděv v 18. století

Příloha 3

Rozdělení inventářů podle sociální stratifikace

VIII. Přílohy

Příloha 1

Seznam zkoumaných inventářů s uvedenými profesemi

Jméno	rok pořízení	profese
1. Václav Šubharský	1723	
2. Mikuláš Michálek	1726	švec
3. Matěj Šulc	1727	
4. Alžběta Dumontová	1729	řezník
5. Václav Pobříslo	1729	
6. Matěj Týr	1729	provazník
7. Václav Pfeffr	1729	sládek
8. Jiří Greynar	1730	
9. Jiří Břečka	1731	koželuh
10. Kateřina Chrást'anská	1734	řezník
11. František Ignác Křest'ánek	1734	
12. Václav Spinka	1734	sládek
13. Urban Denk	1734	krejčí
14. Ludmila Khernerová	1736	kramář
15. Bartoloměj Švinger	1738	tkadlec
16. Pavel Uttl	1739	krejčí
17. Justýna Šulcová	1742	
18. Kateřina Brichtová	1742	
19. Jan Pakosta	1745	
20. Jakub Malý	1745	
21. Voršila Fučíková	1748	
22. František ml. Pfeffr	1750	
23. Josef Khugler	1750	pekař
24. Kateřina Soběslavská	1750	
25. Tomáš Kaňka	1751	
26. Rozina Podlešáková	1752	truhlář
27. Jiří Michálek	1752	pekař
28. Antonín Sekyra	1753	

29. Dorota Uttlová	1754	
30. Jan František Moller	1756	
31. Ludmila Vaclová	1757	
32. Matěj Neuburský	1760	pekař
33. Eva Nachtlingerová	1761	
34. Terezie Debojová	1761	sedlář
35. Martin Nusbaumb	1761	
36. Jan Lešetický	1761	řezník
37. Jáchym Liška	1762	koželuh
38. Václav Vanda	1762	krejčí
39. Justýna Nusbaumbová	1762	
40. Augustýn Dvořák	1762	
41. Jiří Neuhauser	1763	řezník
42. Jan Holý	1764	řezník
43. Kateřina Veselá	1764	
44. Kateřina Utíkalová	1764	
45. Eva Nusbaumbová	1764	krejčí
46. Voršila Břečková	1766	koželuh
47. Ignác Brožek	1767	
48. Jan Michal Reitter	1767	kovář
49. Vojtěch Pauer	1768	mlynář
50. Jakub Khugler	1769	pekař
51. Dorota Šmelová	1769	provazník
52. Matěj Šule	1770	obilní handlíř
53. Dorota Hledíková	1771	kantor
54. Jakub Chrást'anský	1772	pekař
55. Tomáš Nachtlinger	1772	barvíř
56. Zuzana Brichová	1772	barvíř
57. Mariana Bílá	1773	
58. Antonín Malý	1773	punčochář
59. Františka Mollerová	1774	koželuh
60. Magdalena Kreyplová	1774	
61. Petr Švích	1775	řezník
62. Šimon Křenek	1775	krejčí

63. Terezie Haydlerová	1775	pekař
64. Dorota Hoffnerová	1775	
65. Magdalena Mokrá	1775	řezník
66. Vojtěch Šmíd	1777	
67. Václav Böhm	1777	
68. František Denk	1777	krejčí
69. Josef Chrást'anský	1777	švec
70. Rosalie Gvohlingerová	1778	
71. Antonín Břečka	1779	sládek
72. Kašpar Toušek	1780	řezník
73. Václav Reiter	1781	kovář
74. Frantšek Švích	1781	řezník
75. Ludmila Chmelová	1781	krejčí
76. Anna Břečková	1781	
77. Maxmilián Vaněk	1782	krejčí
78. Podivín Accent	1782	řezník
79. Václav Melichar	1782	soukeník
80. Matěj Mařík	1783	
81. Johann Alois Müze	1783	
82. Josef Chrást'anský	1784	
83. Tomáš Nusbaumb	1784	
84. Vojtěch Beneš	1784	tkadlec
85. Jan Jiří Brihle	1784	
86. Jiří Kudrna	1787	řezník

Příloha 2

Druhy látek používaných na měšťanský oděv v 18. století

aksamit	– hedvábný samet
barchan	– tkanina lněné osnovy a bavlněného útku, na rubu česán, aby nabyl vlasu
brokát	– těžká hedvábná tkanina, bohatě vzorovaná, protkávaná zlatými nebo stříbrnými nitkami
cajk	– celovlněná látka, často z materiálu dvojí barvy (např. černá osnova a červený úplet)
cic	– jemnější katroun
damašek	– tkanina s vetkaným lesklým vzorem (na rubu tvoří negativ lící strany), lněný damašek se používal na ubrusy, hedvábný na kabátky a sukně
dykyta (taft)	– tkanina z přírodního hedvábí ztužená zvláštní úpravou
flór	– tenká a řídká tkanina z jemného hedvábí
kalamán	– vzorovaná vlněná tkanina
kamelot	– vlněná tkanina s příměsí zvířecí srsti
kartoun	– hrubší bavlněná tkanina s plátnovou vazbou vzorovaná vtlačováním vzorů
kronraš	– jemná vlněná tkanina
mezulán	– tkanina s lněnou nebo konopnou osnovou a vlněným útkem
mušelin	– jemná, poloprůsvitná tkanina bavlněná, vlněná nebo hedvábná
portel	– jemná hedvábná látka
raš	– celovlněná tkanina s hladkým povrchem, užíván zejména pro sukně
šerka	– látka se lněnou osnovou s vlněným útkem, nejčastěji rezné přírodní barvy

Příloha 3

Rozdělení inventářů podle sociální stratifikace

Skupina A

Podskupina A1	Podskupina A2	Podskupina A3
Voršila Fučíková	Mariana Bílá	Jiří Břečka
Dorota Hoffnerová	Václav Böhm	Urban Denk
Kateřina Chrást'anská	Anna Břečková	Jan Holý
Jakub Khugler	Antonín Břečka	Ludmila Chmelová
Jakub Malý	Vořšila Břečková	Josef Khugler
Magdalena Mokrá	Terezie Debojova	Jiří Kudrna
Petr Švích	Alžběta Dumontova	Václav Melichar
Pavel Uttl	Augustýn Dvořák	Eva Nachtlingerova
Kateřina Veselá	Terezie Haydlerova	Jiří Neuhauser
	Dorota Hledíková	Jan Michal Reitter
	Jakub Chrást'anský	Antonín Sekyra
	Josef Chrást'anský (1777)	Kateřina Soběslavská
	Jáchym Liřka	Matěj řulc
	Antonín Malý	Bartoloměj řvinger
	Mikulař Michálek	Kateřina Utíkalová
	Frantiřka Mollerova	
	Matěj Neubursky	
	Vojtěch řmid	
	Václav řubharsky	
	Frantiřek řvich	
	Kařpar Touřek	
	Václav Vanda	

Skupina B

Podskupina B1	Podskupina B2	Podskupina B3
Podivín Accent	Ignác Brožek	Jan Jiří Brihle
Vojtěch Beneš	Ludmila Khernerová	Josef Chrástanský (1784)
Zuzana Brichová	Johann Alois Müze	Tomáš Nusbaumb
František Denk	Václav Pobříšlo	Matěj Šulc
Šimon Křenek	Ludmila Vaelová	Justýna Šulcová
Matěj Mařík		
Jan František Moller		
Tomáš Nachtlinger		
Matěj Nusbaumb		
Eva Nusbaumbová		
Jan Pakosta		
Vojtěch Pauer		
František ml. Pfeffr		
Rozina Podlešáková		
Dorota Šmelová		
Dorota Utíkalová		
Maxmilián Vaněk		

Skupina C

Podskupina C1	Podskupina C2	Podskupina C3
Jiří Greynar	Kateřina Brichtová	Jan Lešetický
Rosalie Gvolhingerová	Tomáš Kaňka	Václav Spinka
František Ignác Křesťánek	Magdalena Kreplová	
Justýna Nusbaumbová	Jiří Michálek	
Václav Pfeffr	Matěj Týr	
Václav Reiter		